

significat castitatem.

Tropologie, feminalia, ait Deda et alii passim, significant castitatem unice in sacerdote requisitam. Unde et hebraice vocantur **מִיִּשְׁתַּיִם** *michnestaim*, a radice **מָשַׁת** *masas*, id est *collegit*, quasi dicas, constrictoria duorum lumborum et femorum. Ita Josephus : hinc sunt e lino varie carminato et preparato, quia castitas gignitur et conservatur per jugem carnis et sensuum mortificationem. Rursum sunt ex lino byssino retorto, quia castitas mollis et delicata est : unde magis quam alio virtutes muniri et eoduplicari debet, ut sit firma. Feminallibus ergo lineis, a renibus usque ad femora, lecti erant sacerdotes, ut significaretur, debere sacerdotes novi Testamenti, aut virgines esse, aut contracta cum uxoribus fœdera dissolvisse, inquit Deda.

A RENIBUS USQUE AD FEMORA, — inclusive. Feminalia enim, ut docet S. Hieronymus, a lumbis pertingebant usque ad genua, et a contigendo femur sive femem, vocabantur feminalia, vel femoralia. Nulla hic caligarum vel tibialium fit mentio; unde videtur quod sacerdotes sis carerint, nudisque pedibus ministraverint tabernaculo, de quo cap. xxxix, vers. 19 : « Ne iniquitatis (inobedientie contra hoc meum præceptum) rei moriantur. »

Vers. 43. 43. LEGITIMUM SEMPERNUM ERIT AARON, ET SEMINI EJUS, — *g. d.* Volo ut hoc statutum de vestibus sacris servet Aaron, et posteri ejus in perpetuum : quamdiu scilicet durabit sacerdotium Aaronicum, et lex hæc vetus typica.

Allegorice, lex veteris sacerdotii fuit sempiterna, quia significavit res sacerdotii Christi, quæ in æternum durabunt. Sic ergo lex illa fuit sempiterna, non in se, sed in veritate Christi, quam adumbravit. Ita S. Augustinus, *Quest. CXXIV.*

קָבַע עַל עֲוֹן, proprie peccata tegere, est reipsa ea tollere, seu remittere; item **כָּבַר**, proprie obtegere, est vocabulum proprium pro tollere, auferre peccata, videlicet oblatio sacrificio.

His positis, causa in promptu est, cur Sacerdotes carnea nuditate feminalibus tegere juberentur. Nempe, ad id instituebantur, ut hominibus impertirent sanctitatem et vitam : in his igitur naturam humanam, quatenus peccabilem et mortalem, quasi velari, imò ab his submoveri et auferri oportebat; ideoque sue carnis nuditatem obtulerunt peculiari vestimento, ejus nominis ipsi inerant verbo *velandi, obvolventi* : **מִיִּשְׁתַּיִם** enim a rad. **מָשַׁת** oritur.

Moraliter, hic omnis ornatus exterior sacerdotum significat qualis debeat interior esse ejus ornatus, quæque præ populo eminere et eff. legere eum oporteat. Idipsum docet S. Ambrosius, epist. 6 ad *Trenævum*, ubi juxta illud Pythagore mandatum, quo discipulos suos communem atque usitatum populo prohibuit ingredi viam : « Vides, inquit, nihil in sacerdotibus plebeum requiri, nihil populare, nihil commune cum multitudine : sobriam a turbis gravitatem, seriam vitam, singulare pondus dignitatis sibi vindicat dignitas sacerdotalis. Quomodo enim potest observari a populo, qui nihil habet secretum a populo, dispar a multitudine? Quid enim in te miretur, si sua in te recognoscat? si nihil in te aspiciat, quod ultra se inveniat? si quæ in se erubescit, in te, quem reverendum arbitratur, offendat? Supergradiamur igitur plebeas opiniones, et strata quedam gregalis conversationis, et queramus nobis viam inaccessam sermonibus insolentium. » Et infra : « Sit nostra via angustior, virtus exuberantior, trames pressior, fides sublimior, callis arctior, vigor mentis exundans, semite rectæ sit egressus ad superiora. »

S. Chrysostomus, lib. II *De Sacerd.* : « Prodeant, inquit (ad functionem pastorem, ad Episcopatum), qui longe omnibus præstant, quique virtute animi tantum reliquis excellunt, quantum corporis magnitudine Saul Hebræorum gentes excoluit; seu potius multo etiam magis. » Auctor Imperfecti, *homil. 43* : « Audiant, inquit, te homines parva mandantem, et grandia videant facientem. »

S. Gregorius, I part. *Pastor.* cap. III : « Sit pastor, inquit, operatione præcipuus, ut vitæ viam subditis vivendo denuntiet; et grex, qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius, quam per verba gradiatur. Illa vox libentius auditorum corda penetrat, quam dicentis vita commendat; et optima ovium pascula sunt exempla pastoris. »

Talis fuit S. Malachus Archiepiscopus Hiberniæ, qui S. Bernardo teste dicere solebat suis : « Non recuso mori, ut vos vitæ meæ teneatis exemplum. » Erat enim ipse, inquit Bernardus, a regula fratrum; legebant in vita ejus quomodo conversarentur; sibi pauper, sed dives erat pauperibus; pater erat orphanorum, maritus viduarum, pius ad compatiendum, ad corripiendum liber, » &c.

Moraliter, hic omnis ornatus exterior sacerdotum significat qualis debeat interior esse ejus ornatus, quæque præ populo eminere et eff. legere eum oporteat.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubet Deus ut Moses Aaronem et filios ejus consecret sacerdotes hoc ritu : primo, lavet eos; secundo, induat eos vestibus sacerdotalibus; tertio, offerat vitulum pro peccato et duos arietes, unum in holocaustum, alterum in hostiam pacificam cum panibus azymis; quarto, ut per dies septem quotidie ungat, tam ipsos, quam altare, vers. 33. Quæ omnia mystice recte exponas, et adaptes consecrationibus et primitiis sacerdotum novi Testamenti. Denique, vers. 38, præscribit sacrificium agni tam mane quam vesperæ quotidie immolandi.

1. Sed et hoc facies, ut mihi in sacerdotio consecrentur : Tolle vitulum de armento, et arietes duos immaculatos, 2. panesque azymos, et crustulam absque fermento, quæ conspersa sit oleo, lagana quoque azyma oleo lita : de simila triticea cuncta facies. 3. Et posita in canistro offeres : vitulum autem et duos arietes. 4. Et Aaron ac filios ejus applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem cum filiis suis aqua, 5. induas Aaron vestimentis suis, id est linea et tunica, et superhumerali, et rationali, quod constringes balteo. 6. Et pones tiam in capite ejus, et laminam sanctam super tiam, 7. et oleum unctionis fundes super caput ejus; atque hoc ritu consecrabitur. 8. Filios quoque illius applicabis, et indues tunicis lineis, cingesque balteo, 9. Aaron scilicet et liberos ejus, et impones eis mitras, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua. Postquam initiaveris manus eorum, 10. applicabis et vitulum coram tabernaculo testimonii. Imponentque Aaron et filii ejus manus super caput illius, 11. et mactabis eum in conspectu Domini, juxta ostium tabernaculi testimonii. 12. Sumptumque de sanguine vituli, pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes juxta basim ejus. 13. Sumes et adipem totum qui operit intestina, et reticulum jecoris, ac duos renes, et adipem qui super eos est, et offeres incensum super altare; 14. carnes vero vituli, et corium, et finimum combures foris, extra castra, eo quod pro peccato sit. 15. Unum quoque arietem sumes, super cujus caput ponent Aaron et filii ejus manus. 16. Quem cum mactaveris, tolles de sanguine ejus, et fundes circa altare. 17. Ipsum autem arietem secabis in frusta, lotaque intestina ejus ac pedes pones super concisas carnes, et super caput illius. 18. Et offeres totum arietem in incensum super altare : oblatio est Domino, odor suavissimus victimæ Domini. 19. Tolles quoque arietem alterum, super cujus caput Aaron et filii ejus ponent manus. 20. Quem cum immolaveris, sumes de sanguine ejus, et pones super extremum auriculæ dextræ Aaron et filiorum ejus, et super pollices manus eorum ac pedis dextri, fundesque sanguinem super altare per circuitum. 21. Cumque tuleris de sanguine qui est super altare, et de oleo unctionis, asperges Aaron et vestes ejus, filios et vestimenta eorum. Consecratisque ipsis et vestibus, 22. tolles adipem de ariete, et caudam, et arvinam, quæ operit vitalia, ac reticulum jecoris, et duos renes, atque adipem, qui super eos est, arumque dextrum, eo quod sit aries consecrationis : 23. tortamque panis unius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini : 24. ponesque omnia super manus Aaron et filiorum ejus, et sanctificabis eos elevans coram Domino. 25. Suscipiesque universa de manibus eorum; et incendes super altare in holocaustum, odorem suavissimum in conspectu Domini, quia oblatio ejus est. 26. Sumes quoque pectusculum de ariete, quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud elevatum coram Domino, et cedet in partem tuam. 27. Sanctificabisque et pectusculum consecra-

tum, et armum quem de ariete separasti, 22. quo initiatus est Aaron et filii ejus, cedentque in partem Aaron et filiorum ejus jure perpetuo a filiis Israel: quia primitiva sunt et initia de victimis eorum pacificis quae offerunt Domino. 29. Vestem autem sanctam, qua nteetur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, et consecrentur manus eorum. 30. Septem diebus utetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis ejus, et qui ingredietur tabernaculum testimonii ut ministret in Sanctuario. 31. Arietem autem consecrationis tolles, et coques carnes ejus in loco sancto, 32. quibus vescetur Aaron et filii ejus. Panes quoque, qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonii comedent, 33. ut sit placabile sacrificium, et sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex eis, quia sancti sunt. 34. Quod si remanserit de carnibus consecratis, sive de panibus usque mane, combures reliquias igni: non comedentur, quia sanctificata sunt. 35. Omnia, quae praecipi tibi, facies super Aaron et filiis ejus. Septem diebus consecrabis manus eorum, 36. et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum. Mundabisque altare, cum immolaveris expiationis hostiam, et unges illud in sanctificationem. 37. Septem diebus expiabis altare, et sanctificabis, et erit Sanctum sanctorum. Omnis, qui tetigerit illud, sanctificabitur. 38. Hoc est quod facies in altari: Agnos amniculos duos per singulos dies jugiter, 39. unum agnum mane, et alterum vesper, 40. decimam partem simile conspersa oleo tuso, quod habet mensuram quartam partem hin, et vinum ad libandum ejusdem mensurae in agno uno. 41. Alterum vero agnum offeres ad vesperam juxta ritum matutinae oblationis, et juxta ea quae diximus, in odorem suavitatis. 42. Sacrificium est Domino, oblatione perpetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino, ubi constituam ut loquar ad te. 43. Ibique praecipiam filiis Israel, et sanctificabitur altare in gloria mea. 44. Sanctificabo et tabernaculum testimonii cum altari, et Aaron cum filiis suis, ut sacerdotio fungantur mihi. 45. Et habitabo in medio filiorum Israel, eroque eis Deus, 46. et scient quia ego Dominus Deus eorum, qui eduxi eos de terra Aegypti, ut manerem inter illos, ego Dominus Deus ipsorum.

- Vers. 2. 2. CRUSTULAM, — tortam, collyridam, vel plantam; hoc enim est Hebr. חלה *challot*.
QUE CONSPERSA SIT OLEO. — Hebraice, quae commixta sit oleo, puta, cum pinsetur farina, oleo subigebatur, idque ad innuendam unctionem Aaronis; hoc enim significat Graecum *σπογγίζω*, apud Septuaginta.
LAGANA QUOQUE OLEO LITA. — «Lagana» sunt liba tenuia; haec enim significat Hebraicum ריקיקי *rekiki*. Lagana haec aqua erant commixta cum pinsentur; sed cum offerentur, oleo frigebantur: hoc enim significat Hebr. משחי שמן *meschiche semen*, id est oleo lita vel uncta, puta, ut eo frignantur. Ita Abulensis et Oleaster.
- Vers. 3. 3. VITULUM AUTEM ET DUOS ARIETES, — scilicet offeres, id est sistes et applicabis ad tabernaculum, ut postea, vers. 10, immolentur. In vitulo sive tauro, inquit Lipomanus, notatur cervix superbie, in ariete ducatus gregum signatur. Sacerdotes ergo qui futuri sunt populi rectores, jubentur immolare taurum et arietem, ut per hoc symbolice admonerentur interficere quicquid tumidum de superbo ducatu sapiebant; atque sanctificari per septem dies, ut moneantur in sanctitate per omnem vitam persistere.
- Vers. 5. 5. INDUES AARON, etc. LINEA (quae hebraice he-

tonet dicitur) ET TUNICA, — scilicet hyacinthina. Feminalium nulla hic fit mentio, quia ea jam induerat Aaron et filii, ut honeste lavarentur. Ita Beda.
QUOD CONSTRINGES BALTEO. — Hebraice *stringes illud ingenuosa textura ipsius ephod*. Ubi nota: Bultus vocatur textura, aut opus ingeniosum ipsius ephod, quia baltus hic ipsum ephod stringebat, eratque ejusdem materiae cum ephod. Ita Vatablus.
6. ET LAMINAM SANCTAM. — Hebr. *coronam sanctam*. Ita vocatur lamina aurea, cui inscriptum erat Sanctum Domino; haec enim frontem, instar coronae cingebat et ornatam.
7. ET OLEUM UNCTIONIS (oleum quo quis ungitur, est pleonasmus) FUNDES SUPER CAPUT EJUS. — Hoc oleum, ait Cyprianus, tract. *De unctione Christianis*, significabat primo, spirituales sacris mysteriis inesse pinguedinem. Secundo, quod, sicut oleum liquidis omnibus supernatur, ita sacerdotalis dignitatis excellentia omnes status et gradus transcendat, atque regimen et munus tam activae, quam contemplativae vitae obtineat. Tertio, hoc oleum consecrationis sacerdotum, typus erat sacramenti Ordinis, in quo spiritus pinguedo datur ordinatis.

- Vers. 9. 9. POSTQUAM INITIAVERIS (Hebraice, *postquam impleveris oleo*, id est unxeris, et unguendo consecraveris) MANUS EORUM. — Per manus significatur potestas res alias consecrandi, quam hac unctione manuum accipiunt hic novelli sacerdotes. Ita S. Augustinus, *Quaest. CXXV*. Manibus enim victimas, resque alias tractare, Deo offerre et consecrare debebant. Hinc moraliter sciat sacerdos se manus debere habere sanctas, id est castas et puras, tum a Venere, tum a sanguine, tum ab avaritia. Audi Philonem, lib. *De Victimis*: «Postulat, inquit, Deus a sacrificante primum bonam mentem, sanctam, et in pietate exercitara. Deinde vitam benefactis (praesertim elemosynis) ornatam, ut dum manus imponit, possit libera conscientia dicere: Manus haec nec mulieribus corruptae, nec innocenti sanguine pollutae sunt; noxam, injuriam, vulnus, vim intulerunt nemini; nulli rei turpi praebuerunt ministerium, sed rebus honestis ac utilibus, quae viris justis, honestis sapientibusque probantur.»
Igitur sacerdotum omnium manus inungebantur; pontifici vero erat peculiare ut et caput ejus ungeretur vers. 7, ut significaretur quod ab ipso quasi a capite derivaretur potestas offerendi et consecrandi ad alios; hoc autem mystice figurabat pontificale munus legis novae. Ita D. Thomas, I II, *Quaest. CII*, art. 5, ad 8. Hinc dicitur *Psal. CXXXII*, vers. 2: «Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.»
- Vers. 10. 10. IMPONETE AARON, ET FILII EJUS MANUS SUPER CAPUT ILLIUS. — Ut hoc ritu contestentur se peccatores, et peccata sua vitulo imponere, illumque ut victimam pro suis peccatis offerre, ut sic emundati digni reddantur, qui pro aliorum peccatis intercedant et sacrificent. De hoc ritu plura dicam *Levit.* cap. 1, vers. 4.
- Vers. 11. 11. ET MACTABIS EUM IN CONSPPECTU DOMINI. — «Mactabis,» tu scilicet, o Moses. Fungebatur ergo hic Moses munere sacerdotali, adeoque sacerdotis, ipsumque pontificem quasi hierarcha consecrabat. Unde Nazianzenus, *orat. 22*, Moses vocat sacerdotem sacerdotum; sic et S. Augustinus, *Quaest. XX in Levit.*: unde *Psal. CXVIII*, vers. 8 dicitur: «Moses et Aaron in sacerdotibus ejus.» Vide *Levit.* cap. VIII. Moses ergo primus populi tam pontifex, quam dux et princeps fuit. Verum postquam Moses sacerdotium consignavit Aaroni et posteris ejus, deinceps Mosis posterum non inter sacerdotes, sed inter Levitas annumerati sunt, ut patet I *Paralip.* cap. XXII, vers. 14.
- Vers. 13. 13. SUMES ET ADIPEM, AC DUOS RENES, etc. ET OFFERES INCENSUM SUPER ALTARE. — *g. d.* Haec omnia instar thuris accendens et adolebis, ut evaporent in fumum, et incendantur in honorem Dei; adeps ergo et renes hic vocantur *incensum*, id est victimae incensa, patet ex Hebraeo (1).

(1) Pro retentum in hebr. est יורה, id est *major hepatis lobus*, proprie id quod *superest abundantia*. addi-

Notant Hebraei, Deum potissimum exigere pro suo sacrificio animalia illa et membra, quae concupiscentiis subjiciuntur: requirit renes, quae concupiscentiae prima sunt officina; vult habere hepar, quod roborat libidinem; et adipes, qui effraenem faciunt concupiscentiam, juxta illud: «Impinguatus est Israel, et recalcitravit.» Haec omnia Dominus vult habere in suo sacrificio, non quod illum delectent renes, sed quod haec significant mortificanda esse membra nostra super terram, idque tum cullibet, tum maxime sacerdoti, prelato et principi faciendum esse, de quo rursus vers. 22.

Alfonso, Aragonum rex, dicebat, «nihil inconvenientius esse, quam si quis aliis imperaret, qui suis affectibus propriis imperare non potest;» quomodo enim alienos coerebit, quae a suis vincitur, iisque indulget? Demosthenes aiebat esse sapientis, nunquam animo connivere, neque affectibus quoquo modo licentius indulgere, ne effrenati rationis imperium deserant. Thales rogatus «quis esset felix? Qui corpore, inquit, sanus est, et animo castus.» Libido enim et concupiscentia sunt animi morbi. Cato, teste Plutarcho, dicebat optimum esse imperatorem, qui suis affectibus imperare possit. Cicero in *orat. pro Sylla*: «Regium, ait, est ita vivere, ut non modo homini, sed ne cupiditati quidem ulli servias: contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non caeterarum rerum indigere; populi utilitati magis consulere, quam voluntati; nemini cedere, nullis obsistere.»

14. CARNES VERO VITULI; ET CORIUM, ET FIMUM COMBURES FORIS EXTRA CASTRA, EO QUOD PRO PECCATO SIT. — «Extra castra,» ad significandam magnitudinem peccati sacerdotum (utpote qui sanctissimi esse, aliosque verbo, exemplo et sacrificiis sanctificare debent); ad ejus ergo detestationem, cremabantur carnes victimae eorum extra castra. Similiter pro sacerdotum peccatis solum, immolabatur vitulus; pro peccatis vero principum et plebeiorum immolabantur minora animalia, puta caprae, arietes vel aves. Tertio, eadem de causa fimus vituli cremabatur; in aliis vero victimis, etiam pro peccato, id non fiebat, excepta vitula rufa, quae pro peccatis omnibus totius populi offerrebatur, *Num.* cap. XIX. Vide de his plura *Levit.* cap. IV et V, et seq. Hinc et Christus extra castra, id est extra Jerusalem, passus est. Vide dicta ad *Hebraeos* cap. XIII, vers. 11.

16. QUEM CUM MACTAVERIS, TOLLIS DE SANGUINE EJUS, ET FUNDES CIRCA ALTARE, — ut significetur

tamentum, *coff. Arabico*. Optime illud describit Avicenna: «Et hepar, inquit, quaedam habet *augmenta*, quibus amplectitur stomachum et adhaeret ei. Quorum augmentorum maximum illud est, quod speciali nomine vocatur *siada*. Huic autem fel incumbit, unde ad interiora extenditur.» Hunc majorem lobum Septuaginta *κατ' ἑξῆς* vocant τὸν ἄλλον τοῦ ἥπατος. γγ h. l. non significare *super*, sed *ad*, res ipsa docet.

Dens cupit renes, hepar, etc. cur?

Vers. 14.

Vers. 16.

quod Deus, qui altari representatur, hunc sanguinem peccator pro peccato hominis suscipiat, eoque placetur.

Vers. 18. 18. **OBLATIO EST DOMINO.** — Hebraice אֵילָן *ola*, id est holocaustum est Domino; holocaustum dicitur *ola*, id est ascensio, eo quod in illo tota victima per ignem et fumum ad Deum ascendat.

ODOR SUAVISSIMUS VICTIMAE DOMINI. — Hebraice est, *odor quietis*, in quo scilicet suavissime et jucundissime odoratus conquiescit; quod Deo hic tribuitur metaphorice, quia sacrificium hoc Deum placatum reddebat unde Chaldaeus vertit, *ut suscipiatur cum beneficia suo*, et peccata expiabat per fidem in Christum; cujus sacrificium hoc suo, suisque victimis, puta vitulo et ariete, adumbrabant. Erat ergo hoc eorum sacrificium Deo gratum et jucundum, non ex opere operato, uti est sacrificium legis novae, sed ex opere operantis; erat enim actus patrie et obedientiae.

VICTIMAE DOMINI. — Hebraice, *ignitio*, id est oblatio ignita, est *Domino*, puta est holocaustum, in quo omnia comburantur et consumuntur.

Nota: In consecratione hac Aaronis et filiorum in sacerdotes, oblatum fuit omne genus sacrificiorum, scilicet holocaustum, pacificum, et pro peccato: ad illa enim offerenda ordinabantur et consecrabantur ipsi. Nam aries unus primario oblatum est in holocaustum, licet et comitatur pro peccatis offerretur; alter aries oblatum est in hostiam pacificam; vitulus denique oblatum est pro peccato. Simili ratione in lege nova, in ordinatione et consecratione sacerdotum et pontificum celebratur et offertur sacrificium Missae, tanquam actus et oblatio ad quam ordinantur sacerdotes.

Allegorice Radolphus in *Levit.* cap. ix: Moses, inquit, significat legem, vitulus significat Christum. Aaron et filii ejus significant doctores et praedicatores Evangelicos. Moses ergo, id est lex, coram Aaron ejusque filiis, vitulum pro peccato maectat, cum doctorem scientiam de Christi passione informat. Offert *secundo*, arietem in holocaustum, quia docet eosdem offerre se in holocaustum perfecta conversationis, ut aliis fidei et bonorum operum sint duces. Offert *tertio*, arietem in victimam pacificam, quia docet eos Christi vitam fidelibus passim imitandam proponere.

Vers. 19. 19. **TOLLES QUOQUE ARIETEM ALTERUM.** — Est haec victima ordine tertia. *Prima* enim erat pro peccato, puta vitulus. *Secunda* erat in holocaustum, puta aries. *Tertia* hic est aries alter, qui offertur in victimam pacificam, ut scilicet prospere sacerdotum novelli sacerdotes susciperent, utque illud eis et populo pacificum, id est faustum et fortunatum, foret.

Vers. 20. 20. **QUEM CUM IMMOLAVERIS.** — quem cum jugulando sacrificaveris Deo. Nam postea aries hic ad plenam sacrificii consummationem comburendus erat.

ET PONES (sanguinem arietis) SUPER EXTREMUM AU-

RICULE DEXTERE AARON, ET FILIORUM EJUS, ET SUPER POLLICES MANUS EORUM, AC PEDIS DEXTRI. — Sicut Isaac vaticinatur cap. vi, os tactu carbonis ignit per angelum mundatum est, quasi deinceps Spiritu Sancto assistente mundissima et sanctissima locuturo: ita hic sacerdotibus aures, manus et pedes sanguine tinguntur, ut innuatur haec in eis purissima, et optime composita esse debere, atque ad id a Deo vocante eos gratiae, pietatis, et orationibus sacrificiosisque obtinere operare.

Porro extremum auriculae dextrae tingitur sanguine, ut teneras habeant aures, promptissimamque obedientiam ad legem et doctrinam (tum veterem, tum novam et Evangelicam, quam sanguinem Christi, quasi lustralem nobis propinat) audiendam et implendam. Rursum, ut significet obedientiam hanc perpetuam esse, et ad finem usque porrigi debere. Hoc enim significat *extremum*, ait S. Cyrillus, lib. XI *De Adorati.* in *spirit.* et *verit.* fol. 220.

Pollex vero manus dexterae (singulis enim ille solus aspergebatur sanguine) sanguine tingitur ad firmam obedientiae legis executionem; item et pollex pedis dexteri, ad celerem motum exequendi eam, in eaque ambulandi, ait Radolphus in cap. viii *Levitici*.

Dextera autem auris et pollex unguuntur, non sinistra: tum quia dextera praestantior est sinistra; tum ut hoc symbolo tacite petatur, ut haec unctio, omniaque eis sint dextra, fausta et felicia.

FUNDESQUE SANGUINEM SUPER ALTARE PER CIRCUTUM, — puta, per parietes altaris circumfusa, ab omnibus quatuor ejus lateribus; non ergo fundebatur sanguis hic super cornua altaris superne, quia hoc in nullis fiebat hostiis pacificis, ut patet *Levit.* cap. iii; non etiam super pavementum juxta altare; sed per quatuor ejus parietes: hoc enim peculiare habebat haec hostia pacifica, ut significaretur hoc sacrificio peti, ut contactus altaris novellis hisce sacerdotibus foret prosper et salutaris.

21. **DE OLEO UNCTIONIS** (de cujus compositione dicitur cap. xxx, vers. 23) **ASPERGES AARON ET VESTES EJUS.** — Sanguine ergo et oleo, sive seorsim quolibet eorum, sive, quod verisimilius est, inter se commixtis lustrabantur tam sacerdotes quam eorum vestes, itaque quasi consecrabantur, ut essent accommodatae eorum functionibus, et expiationi peccatorum; sicuti et modo vestes sacerdotales ab Episcopo benedicuntur. Fuit ergo hoc oleum cum sanguine vestibus inspersum, itaque levis macula vestibus aspersa fuit, ut significaretur sacerdotem istis vestibus indutum emaculatum et expurgatum sordes et peccata populi. Eadem unctio adhibenda fuit, quando aliae novae vestes sacerdotales, veteribus hisce detritis, postea confectae fuerunt.

22. **TOLLES ADIPEM DE ARIETE ET CAUDAM.** — Haec enim sunt pinguiora et delicatiora in animalis. Vult ergo hic Deus omnia pingua, et quidquid operit

rit vitalia, ut dignissima et optima, sibi adoleri (1).

Tropologicae S. Gregorius, lib. I *Moralium*, cap. xl: «Cauda, ait, jubetur adoleri Deo, ut omne bonum quod incipimus, etiam perseverantia fine compleamus.» Rursum, adeps significat gulam, renes significant libidinem, fibra jecoris significat bilem et vim irascibilem, jecori in corpore junctam. Haec omnia emori, Deoque per mortificationem a sacerdotibus consecrari debent. Ita Theodoretus et S. Basilii, lib. *De Vera Virginitate*.

Hae plurimum juvat crebra mortis meditatio. «Caro, inquit S. Gregorius, cap. xvii *Moralium*, cum concupiscitur, pensetur quid sit exanimis, intelligitur quid ametur. Nil quippe sic ad edmandum desideriorum carnalium appetitum valet, quam ut quisque hoc, quod vivum diligit, quae sit mortuum penset.» Ita in *Vitis Patrum*, lib. V, cap. 1, num. 7. Abbas Joannes, ait: «Mane de omni virtute cogita, deque omni vicio mortificando, includens te sepulchro, tanquam jam mortuus, ut videatur tibi proxima esse mors omni die.» Ibidem, cap. x, num. 63, Abbas Moses rogatus, a qualis homo mortificatus est? ait: «Nisi possit homo in corde suo, quia triennium habet in sepultura, non pervenit ad hoc verbum.»

EO QUOD SIT ARIES CONSECRATIONIS, — puta oblatum in consecratione sacerdotum, pro eorum prosperitate, *q. d.* In hostiis pacificis armus dexter, uti et pectusculum, cedit sacerdoti: ut ergo haec hostia consecrationis sacerdotum habeat aliquid peculiare praeter alios, volo ut praeter caudam, armus quoque mihi adoleatur, solum vero pectusculum tibi, o Moses, quasi sacerdoti et consecratori cedat, ut illud cum tua familia comedas; reliqua vero caro cedat Aaroni offerenti, uti fieri solet in oblatione hostiae pacificae. Ita Hugo.

Vers. 23. 23. **QUOD POSITUM EST IN CONSPECTU DOMINI,** — puta coram altari holocaustorum.

24. **PONESQUE OMNIA SUPER MANUS AARON ET FILIORUM EJUS, ET SANCTIFICABIS EOS ELEVANS CORAM DOMINO.** — Haec ergo sacerdotum sanctificatio non erat aliud, quam elevatio manuum eorum cum munibus, facta per Moysen: in qua elevatione vel oblatione significabatur munera illa ad Deum pertinere, ac deinceps similia Deo sanctificanda esse, et offerenda per manus sacerdotum. Cum enim hic Moses obtulit manus sacerdotum Deo, consequenter obtulit quoque Deo ea, quae ipsi suis manibus tenebant. Hinc rursum sanctus habebatur sacerdos, et ad Dei, qui est ipsa sanctitas, fami-

(1) אֵילָן est *cauda crassa et adiposa ovis*, vel *arietis*, Arabibus *alyahon*, a quo nomine, ut notat Gallius in *Lexico*, non intelliguntur vulgares ovium caudae, ut in Europa nos habemus, sed quales in Orientis ovibus spectare est, quarum minimas decem vel duodecim libras pendunt, nonnullae autem quadraginta libras pondere excedunt. Eas autem minutatim concissas liquant, et adipem in usus suos servant, vel ad confectandum imprimis frumentaceum cibum, vel etiam ut in Persia et alibi, ad coquendas caudelas.

liam ac possessionem, tanquam ei dicatus et oblati pertinens.

Nota: Sanctificatio passim hic idem est quod offerre, de quo rursum vers. 27. Hebraice est, *pones omnia super manus Aaron et filiorum ejus, et elevabis ea elevatione coram Domino*. Hebraeum enim נָפַח *naph*, significat elevare, vel agitare; unde תְּנוּפָה *tenupha*, vocatur elevatio; indeque ipsa oblatio, ab hoc ritu elevandi, dicitur *tenupha*. Tradit R. Salomon et Hebraei, certam fuisse elevationis et oblationis hujus *tenuphae* caeremoniam et ritum, quod videlicet Moses supponebat manus suas manibus sacerdotum novellorum, et elevabat eas sursum, ac deinde deprimebat deorsum; mox ab Oriente in Occidentem, ac demum a Meridie ad Septentrionem easdem ducebat; itaque formam exprimebat trinae crucis, quasi indicaret Deum cui sacrificabat, caeli et terrae universe esse Dominum (hinc et נָפַח *naph*, unde descendit *tenupha*, regiones et climata mundi significat), simulque sacrificium crucis Christi presignaret.

Eandem caeremoniam *tenupha*, ac ritum elevandi hostiam, adhibitam fuisse in sacrificio zolotypin patet *Numer.* cap. v, vers. 23, et in sacrificio Nazarei, *Numer.* cap. vi, vers. 20, et in quavis alia hostia pacificorum, *Levit.* cap. vii, vers. 30, ubi noster Interpres vertit, *cum ambo oblata Deo consecraverit*; hebraice est, *cum ambo Deo elevaverit*; imo Hebraei ipsam oblationem vocant *teruma*, vel *tenupha*, de quo vers. 27. Denique S. Hieronymus ad *Fabiolam*, *tenupha*, id est elevationem, etiam ad rem sacrificatam refert, *q. d.* Offeres Deo rem elevatam, eminentem, egregiam, primam et praecipuam, quae proinde merito elevanda et offerenda sit Deo solemniter ritu.

26. **QUO INITIATUS EST AARON,** — *q. d.* Qui aries scilicet, immolatus est pro felici consecratione Aaron. Hebraei et Septuaginta habent, qui *Aaronis est*, quasi dicant: qui deinceps in sacrificando cedit in jus Aaronis.

27. **SANCTIFICABISQUE PECTUSCULUM.** — Id est, offeres pectusculum Deo. Omnia enim quae Deo offeruntur, non physice, sed moraliter sancta sunt, et offerendo sanctificantur, quia Deo dicantur, et omnino deputantur.

SANCTIFICABISQUE ET PECTUSCULUM CONSECRATUM, ET ARMUM QUEM DE ARIETE SEPARASTI. — Statuitur hic lex generalis de sacrificio pacifico, non eo quod hic offeritur pro consecratione sacerdotum, sed de omni eo quod in posterum oblatum erant filii Israel: ut videlicet ex eo pectusculum et armum dexti sacerdotibus, sicut ipsi sacerdotes in suo hoc sacrificio utrumque dederunt Deo. «Sanctificabis» ergo, id est segregabis, dicabisque mihi ac meis ministris pectusculum victimae, ideoque ipsum sanctum erit, et sanctificatum hae oblatione sacerdotibus facta. Hebraice est, *sanctificabis*, sive *consecrabis mihi pectusculum* תְּנוּפָה *tenupha*, et *armum* תְּרִמָּה *teruma*, quod *agitatum est*, et qui *tu altum sublatius est propter Aaron et filios ejus*.

Ritus te-
ruma et
tenapha
in diffi-
renti?

Ubi nota: Oblatio vel victimae *tenapha* est illa, quae certo ritu Deo elevabatur agitatione manuum versus omnes mundi plagas, uti tradit Hebraeos dixi vers. 24. Oblatio vero *teruma* a nonnullis ita distinguitur a *tenapha*, ut *teruma* sit oblatio a sursum usque deorsum descendens et agitata; *tenapha* vero sit oblatio versus quatuor mundi plagas. Verum S. Hieronymus haec duo non distinguit, et *teruma* semper separationem verit, quae videlicet victimae separabatur ab usibus profanis, Deoque offerebatur. Sic et Septuaginta *teruma* vertunt *ἀφρασκυτα*, et Chaldaeus *אפרסכטא* *aphrascuta*, id est separationem, a radice פרוש *peras*, id est separavit, quamquam ad verbum *teruma* idem est quod elevatio, a radice רום *rum*, id est elevavit; inde enim dicitur *teruma*, quasi dicas oblatio, vel levanda, quae levatur, tollitur et offertur Deo. Sensus ergo est, pectusculum elevationis, et armum elevationis, quae mihi solemni ritu elevasti et obtulisti, eadem (non numero, sed specie) recipies a filiis Israel, cum illi per se suas victimas pacificas mihi offerent.

Tropologie S. Gregorius, II part. *Pastor.* cap. III: Recipit, inquit, sacerdos a populo pectus et armum dextrum, ut meminerit se Deo debere reddere pectus suum, ut non nisi quae recta sunt cogitet; et armum, id est brachium, dextrum, ut fortissime prospera et adversa omnia contemendo, generose ea que Dei sunt exequatur, ut in eo verum sit illud Iulii Caesaris apud Sallustium in *Catilina*: « In maxima fortuna, minima est licentia. »

Ita fecit inter alios S. Carolus Borromeus, qui nulli labori, nulli austeritati, nulli periculo parcebat, pro Dei gloria et suorum salute promovenda; adeoque talibus immori optabat, talem mortem in lucro reponens. Unde ad Archiepiscopum Valentinum, qui eum monebat, ut sibi perceret, nec nimis laboribus et penitentibus vitam abbreviaret, ita respondit: « Quod si etiam, dum Ecclesiae, pro qua Christus acerbissimam mortem pertulit, opera navatur, virum quas debilitari, vite quam interire necesse est, jactura fiat, id vero maximi lucri atque emolumentum loco ponendum est. Nimis delicati hominis, nedum Episcopi est, a muneris sui, quo nullum amplius, nullum praestantius est, administratione et cura, aut valetudinis studio retardari, aut mortis formidine deterri. » Testis est auctor Vitae ejus, lib. VIII, cap. XXI.

S. Silverius Pontifex et Martyr, ab Augusta Eutychiana per Belissarium ejectus in Pontium insulam, ita scribit ad Amatorem Episcopum: « Susceptor pane tribulationis, et aqua angustiae, nec tamen dimisi, aut dimitto officium meum. » Unde ibidem coacto Concilio Eutychetum damnavit, et armenis confectus, martyr occubuit.

S. Joannes Chrysostomus in exilium, ob vitia carpandi libertatem, pulsus, cum et itineris noc-

turni molestias, et Isaurorum incursum, et febrim validam, vomitus, capitis dolores, cibi fastidia aliaque dirissima patere, sic scribit, *epist.* 130: « Nec obsidione, nec latronum incursum, nec loci solitudine, nec sexcentorum adversorum casuum turba dejicior aut conturbor, sed ingenii securitate et otio fruor. »

Rursum, laicus sacerdoti, inferior suo superiori offerre debet pectusculum, id est voluntatem humilitate et obedientiam plenam; atque armum, sive humerum, ad portanda onera ab eo imposita paratissimum. Obedientia ergo debetur tam pectus, quam armus, nec unum sine altero sufficit, quia non sola voluntas, nec sola executio operis injuncti, sed utrumque offerendum est, scilicet prompta voluntas ad opus praecipuum currens et proliens.

28. CEDENTQUE IN PARTEM AARON ET FILIORUM EJUS, QUIA PRIMITIVA SUNT ET INITIA DE VICTIMIS EORUM PACIFICIS, QUAE OFFERUNT DOMINO. — *q. d.* E victimae pacificae primo loco cedet sacerdoti pectus et armus dexter, quia haec sunt partes primae, quae initio et victimae pacificae separantur Deo, Deique nomine offeruntur sacerdoti, ideoque haec partes nobilissimae sunt. Maxima enim earum est nobilitas et dignitas, quod primo Deo separantur, et vice Dei sacerdoti offerantur; deinde, secundo in qui et populo offert victimam pacificam, accipiat ex ea portionem reliquam.

29. VESTEM AUTEM SANCTAM QUAE UTETUR AARON, HABEBUNT FILII EJUS POST EUM, UT UNGANTUR IN EA, ET CONSECRENTUR MANUS EORUM. — *q. d.* Vestes pontificis sanctis usibus deputatas, mortuo patre pontifice, accipiet filius senior, qui patri in pontificatu succedet, ut illi indutus ungetur et consecratur pontifex, ne quis putet pontificem esse, moritur, in suis pontificalibus sepeliendum esse, novasque vestes pontificales filio successoris conficiendas esse. Ita vestibus Aaron, eo mortuo, indutus est Eleazar ejus filius, *Num.* xx, vers. 26 et 28.

Nota: Unctio haec, et consecratio novi pontificis post mortem Mosis fiebat ab aliquo et minoribus sacerdotibus; neque enim erat major aliquis qui eum consecraret. Sic apud nos pontifex Romanus consecratur ab Episcopo Ostiensi. Ita Abulensis.

30. SEPTEM DIEBUS UTETUR ILLA (VESTE SACRA) QUI FORTIFEX PRO EO FUERIT CONSTITUTUS. — Numero septenario, utpote pleno, consummabatur consecratio sacerdotis; illis enim septem diebus fiebant unctiones quotidianae, item oblationes atque expiationes altaris, tanquam caeremoniae consecrationis, ut patet vers. 33 et seq.; nec poterat sacerdos consecrandus illis septem diebus a tabernaculo recedere, *Levit.* viii, 33. Haec omnia ad hoc fiebant, ut illustrior esset sacerdotii auctoritas et sanctitas.

31 et 32. ARIETEM AUTEM CONSECRATIONIS TOLLIS, ET COQUES CARNES EJUS IN LOCO SANCTO, QUI-

Minor sacerdos consecrabit post pontificem.

Vers. 30

BUS VESCETUR AARON ET FILII EJUS. — *q. d.* Hujus victimae pacificae, puta arietis in consecratione sacerdotum oblatae, carnes reliquas (nam armus ejus Deo erat incensus et combustus, pectusculum vero jusserat Deus dari Mosi tanquam consecratori) « coques in loco sancto, » non in altari, sed juxta illud in atrio sancto, quod erat ante tabernaculum, ubi carnes hostiae pacificae coqui solebant igne ex altari sumpto. Ita Cajetanus.

32. PANES QUOQUE QUI SUNT IN CANISTRO, IN VESTIBULO TABERNACULI COMEDENT. — *q. d.* Idem novelli sacerdotes comedent panes, et lagana quae reliqua sunt in canistro; nam crustula cum panibus et laganis, quae imposita sunt manibus sacerdotum, cremata jam erant vers. 25. Itaque non omnes panes qui erant in canistro, impositi fuerunt manibus sacerdotum, sed in eo remansit portio offerendum, quae jam ab eisdem comedi jubetur.

33. UT SIT PLACABILE SACRIFICIUM. — Hebraice quibus, scilicet panibus, *propitium est*, id est, quibus expiatus est Aaron, et placatum est nomen. Noster ad finem sacrificii, qui in Hebraeo intelligitur, respexit: ideo enim jubentur novelli sacerdotes, qui hic sunt offerentes, carnes pacificas, quibus propitium est, comedere, ut sit placabile sacrificium, seu ut Deus ostendat se hoc sacrificio placatum esse, quandoquidem eos tam benigne ad mensam suam, puta ad suas victimas, invitatos admittat.

ET SANCTIFICENTUR OFFERENTUM MANUS. — Scilicet, ut ex contactu hujus sancti cibi, et ex hac caeremonia sanctoque convivio, magis quodam modo consecrarentur et sanctificarentur manus eorum.

ALIENIGENA (QUI NON EST DE STIRPE AARON, ETIAMSII SIT DE STIRPE LEVI) NON VESCETUR EX EIS, QUIA SANCTI SUNT. — quia scilicet hi panes Deo oblatae sunt pro consecratione, non Levitarum, sed sacerdotum.

34. QUOD SI REMANSERIT DE CARNIBUS CONSECRATIS, SIVE DE PANIBUS USQUE MANE, COMEDENTES RELIQUAS IGNI; NON COMEDENTUR, QUIA SANCTIFICATA SUNT. — Rationem hic dat Deus, cur lege haec caeremonia statuat, ne altero die comedantur ea quae sibi sanctificata, id est, oblata sunt, *q. d.* Sancta ut a profanis distent, peculiarem exigunt caeremoniam; quod discrimen ut aliqua observantia congrua designem et definitam, volo et sanctio ut carnes et panes sancti eodem die, quo Deo oblatae sunt a sacerdotibus, iisque solis comedantur; si quid restet secundo die, id non comedatur, sed comburatur: neque enim deest eas canibus lari aut profanis hominibus; neque etiam et dignitate mea, aut carnium sanctorum est, si ille secundo die jam marcidis sacerdotibus, qui praecedenti die recentibus usi sunt, cum nausea aliqua, vel certe cum minori reverentia apponantur. Secus statutum fuit in plebeiorum

sacrificiis; poterant enim carnes illorum secundo die comedi, sed non tertio, *Levit.* vii, 16. Verum quia haec sacerdotum carnes sanctiores habebantur, atque ad majorem sacerdotum sanctimoniam commendandam, hinc ne quidem secundo die eis vesci permittit Deus. Simile dictum est de agno paschali, cap. xii, vers. 10.

Anagogice S. Cyrillus lib. XI *De Adorat.* in spiritu, fol. 230. Ex sacrificiis, inquit, nihil servatur in secundum diem, quia in futuro saeculo alium, quam per sacrificia, modum habebimus nos offerendi et uniendi Deo, cum Christus nobiscum erit, et evacuabitur id quod ex parte est; tunc enim erit Deus omnia in omnibus.

35. SEPTEM DIEBUS CONSECRABIS MANUS EORUM, etc. — Praecipitur hic, ut in consecratione sacerdotum per septem dies, haec quatuor quotidie fiant: primo, ungetur manus sacerdotum; secundo, immoletur vitulus; tertio, mundetur altare; quarto, altare ungetur. Haec sanxit Deus tum ad sacerdotum consecrationem complendam, tum etiam ad initiandum et quasi consecrandum novum altare holocaustorum.

Addit Josephus, hisce septem diebus factas fuisse iteratas aspersiones vestium sacerdotalium, tabernaculi item et vasorum sacrorum, per oleum et per sanguinem taurinum et arietum, qui alteris diebus mactabantur. Verum haec non satis consonant Scripturae hic, quae singulis diebus vitulum solum, non autem alternis taurum et arietem immolari praecipit.

36. UNGES ILLUD IN SANCTIFICATIONEM, — unges Vers. 35. illud ut sit sanctum et Deo consecratum.

37. ET ERIT SANCTUM SACRIFICIUM, — erit sanctis Vers. 37. simul.

OMNIS QUI TETIGERIT ILLUD, SANCTIFICABITUR. — Hoc est, sanctificari debet, ne profanas res tam sanctas attingat. Nam quod aliqui dicunt altare sanctificasse ea quae ipsum contingebat, universaliter falsum est; imo res polluta, si rem sanctam tangeret, eam polluebat; non vero e contrario, res sancta rem pollutam tangens, suo contactu eam sanctificabat. Vide *Num.* xix, vers. 13, 14 et 22, ubi praescribitur aqua lustrationis ex cinere vitulae rufae, qua expiare et sanctificare se debebant immundi, antequam res sacras tangerent vel tractarent.

38. HOC EST QUOD FACIES IN ALTARI, — *q. d.* In hunc maxime usum erigi volo hoc altare holocaustorum, ut scilicet in eo facies, id est, immoles (hoc enim Hebr. פנים *panim* significat, uti et Latinum *facio* subinde, ut, *Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venit*) perenne et iuge sacrificium sive holocaustum duorum agnorum quotidie, puta unus mane, et alterius vespere: unde a digniori et frequentiori hoc sacrificio, dictum est altare holocaustorum, licet in eo aliae etiam victimae, tum pacificae, tum pro peccato immolarentur.

Describitur hic ergo sacrificium, quod quotidie

dece as-
criticum
quod, et
car?

immolabant Hebraei, videlicet agnum mane et agnum vespere, de quo Numer. xxviii, 3, ut tam mane quam vespere hac victima Deum colerent; inque tam primitias quam finem diei offerrent; idemque sacrificium hoc vocatur matutinum et vespertinum, cujus saepe meminit Psaltes et Prophetae.

Primo. Nota primo : Agnus hic debebat esse similis agno paschali, puta esse anniculus et immaculatus, ut patet Num. xxviii, 3.

Secundo. Secundo, cum agno offerebatur decima pars ephi simile conspersa oleo, quod oleum debebat esse quarta pars mensurae hin ; eadem mensura vini, puta quarta pars hin, cum agno libanda, id est, effundenda erat in honorem Dei. Erat enim hoc sacrificium quasi jure et quotidianum convivium Dei constans carne agni, pane ex simila, et vino; in convivio enim tam potus, quam cibus requiritur.

Tertio. Tertio, hoc jure sacrificium publicis expensis offerebatur, inquit Josephus, lib. III Antiq. x.

Quarto. Quarto, nullo die intermittebatur, etiamsi illo die festum aliquod, ut neomenia, sabbatum, pascha, etc., incideret, quo pro ratione festi aliae victimae immolandae erant, ut patet Num. cap. xxviii, vers. 9.

Ubi nota : Quotidie primo immolabatur sacrificium jure matutinum; post illud vero immolabatur alia. Jure vero vespertinum ultimo post alia omnia immolabatur; unde tota nocte cremabatur in altari, ut sancit Deus, Levit. vi, 9.

Allegorie jure sacrificium est Eucharistia. Allegorie, jure sacrificium significabat jure sacrificium Christi in Eucharistia, quod omnibus diebus offertur et offeretur usque ad Antichristum, qui illud auferet, saltem ne publice fiat in regnis sibi subditis, ut patet Daniel. xi, 31.

Primo. Primo ergo, Christus est agnus hic jugis, sed qui tollit peccata mundi, quod facere non potuit agnus jugis et legalis. Hinc Christus ab Isaia, Jeremia et aliis Prophetis vocatur agnus. « Agnus eligitur, ait S. Augustinus, ut simplicitas et innocentia designetur; maseulus quaeritur, ut virtus comprobetur; immaculatus, ut sine crimine. »

Secundo. Secundo, Christus est agnus, qui mane mundi, id est ab ipsa mundi origine, occisus est pro peccatis veterum patrum; et qui vespere, ab adventu scilicet Christi usque ad finem saeculi immolatur, tanquam in sacrificium, pro filiis novi Testamenti.

Tertio. Tertio, cum agno offerebatur simila et vinum, quia Christus non solum occidi voluit pro nobis; sed etiam in ipso sacrificio reliquit nobis Sacramentum corporis et sanguinis sui sub specie panis et vini, quo mirifice animae nostrae aluntur, confirmantur et recreantur. Simila haec mixta est oleo, quia Christus hoc sacramentum Eucharistiae ex suavissima charitate et misericordia instituit; olei et vini par erat mensura, quia tanta est Christi misericordia, quanta est virtus sanguinis ejus pro nobis effusi.

S. Bernardus, serm. 2 et 4 De Purific., per agnum matutinum intelligit Christum infantem in templo presentatum et oblatum in festo Purificationis; per agnum vero vespertinum intelligit Christum jam virum, in fine vite immolatum in cruce. Ita S. Cyprianus, lib. II, epist. 3 ad Caccilianum, docet vespertinum agnum figurasse, non tantum Christum mortem in cruce, sed et tempore mortis; sub vespere enim Christus mortuus est.

Tropologicè, jure sacrificium est matutina et vespertina oratio, quam quilibet fidelis quotidie Deo offerre debet: item sacrificium Missae, quam quotidie audiant, qui possunt, ut in ea Christum, verum agnum, immolatum Deo Patri offerant. Ita S. Clemens, lib. II Constit. Apost. cap. xxxvi, monet Christianos, ut tam mane, quam vespere ecclesiam oratori adeant. « Ab ecclesia, inquit, Christi ne absis; surgens ad eam mane, antequam illum opus aggrediaris, et rursus ad eam vespere, ut gratias agas Deo de his, propter quae vitam tibi largitus est. » Id etiamnum Christiani religiosiores observant, qui mane statim ut surrexerint, antequam opus aggrediantur, ad ecclesiam adeunt, et si possint Missam audient. Idem quotidie faciebat S. Monica, ubi habuit ejus Vita ex S. Augustino desumpta.

Quinque hujus rei fructus paucis assignat noster Toletus, lib. VI Summae, cap. x : « Primum, inquit, est gratiae augmentum; qui enim in gratia est, sacrum audiendo gratiae augmentum consequitur, tum quia offert, tum quia pro ipso etiam sacrum offertur. Secundo, consequitur poenae temporalis pro peccatis debite remissionem. Tertio, quod petit, facilius impetrat : nam Deo Patri oblationem acceptissimam, puta Christum offert. Quarto, actus virtutum exercentur, et praecipue trium, quae sunt magni meriti, scilicet Fidei, Charitatis et Religionis. Quinto, comparat homo in praesentia Christi; et eo quo potest modo, puta per fidem, praesentem videt Christum, et habet atque impetrat, quod impetraret si videret, si debito modo petat, ut caecus impetravit. » Eosdem fusius tradit poster Suarez, tomo III, in III part., disp. lxxix, sect. VIII, § 4, qui praeterea pie et probabiliter opinatur, assistentes Missae (quae et offerentes esse censet) ex opere operato consequi proprium fructum suum, etiamsi sacerdos intentione sua nullum illis talem fructum applicet.

Hinc de causis S. Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus, cum ob senium facere Missam non posset, delatus in oratorium quotidie Missam audiebat, ait Ednerus in ejus Vita, lib. II. S. Thomas Aquinas in summis etiam studiis quotidie Missam faciebat, et alteram audiebat, et eisdem saepe ministrabat. In Chronica Hispaniae celebris est capitaneus Pascalis Vivas, qui tempore praefati contra regem Cordubae Maurum, dum andret Missas in templo S. Martini, visus est in prelio fortiter pugnare, et vexilliferum occidere, esse

Allegor. de S. Bernacu.

Missa quotidie quam utitur.

Officium adhibetur agno quale?

Exemplum.

que causa victoriae, cum tamen pugnae non interfuisset, angelo sub ejus forma pugnante. Multos a periculis, a morte, a paupertate liberatos, quod Missam quotidie audiret, collegit Pinellus noster, lib. De Fruct. Miss. Equid mirum! ipsi angeli Missae assistunt et ministrant. Unde in Canone orat sacerdos : « Jube haec perficere per manus sancti angeli tui. » Vidit S. Chrysostomus, teste B. Nilo ejus discipulo, presbyteris Eucharistiam distribuentibus, angelos auxilium ac robur ferre. Scribit Cyrillus in Vita S. Euthymii, saepe ab eo visam terribilem angelorum multitudinem una secum Deo ministrantem, et sacra contrectantem. Unde S. Bonaventura : « Ad Missas, inquit, libenter ministra, quia hoc est officium angelorum; ipsi enim Deo suo ministrant devotissime. » Et S. Ephrem : « Angeli mundi, inquit, cum tremore ministrant, faciemque obtegentes non audent respicere. » S. Ambrosius in cap. I Lucae : « Non dubites, ait, assistere angelum, quando Christus immolatur. » S. Chrysostomus, lib. VI De Sacerdot., ait altare angelorum choris plenum esse, qui clamores excitant, dum Christus immolatur.

40. DECIMAM PARTEM (ephi, uti additur Numer. xxviii, 5) SIMILE CONSPERSE OLEO TUSO, QUOD HABEAT MENSURAM QUARTAM PARTEM HIN, ET VINUM AD LIBANDUM EJUSDEM MENSURE IN (id est cum) AGNO UNO. — Repele facies, id est, offeres et sacrificabis.

Decima pars ephi est gomor, uti dixi cap. xvi, vers. ult., quod in frumento Palaestinae erat 8 librarum, in farina vero circiter 4 librarum. Secundo, simila haec debebat esse conspersa, id est subacta, oleo loco aquae, vel simul cum aqua, qua subigi solet farina. Tertio, oleum hoc debebat esse non attritu molae expressum, quod impurum est, sed pilo bene tusum, vel certe sponde defluens, quod purius et limpidius est. Quarto, mensura hin, inquit Josephus, continet duos choas atticos; duo choae faciunt sextarios duodecim. Hebraei dicunt quartam partem hin esse mensuram octodecim ovorum, scilicet Palaestinae, quae majora sunt nostris; quarta ergo pars hin erant tres librae olei circiter.

41. ALTERUM VERO AGNUM OFFERES AD VESPERAM. — Hebraice, inter duas vespere, scilicet unam solis occidente, alteram tenebrarum et noctis post solis occasum, quo tempore immolanda quoque erat agnus paschalis, ut dixi cap. xii, 6.

42. AD OSTIUM TABERNAculi TESTIMONIUM. — Puta super altare holocaustorum, quod erat ante ostium tabernaculi, et iuxta illud, ad partem ejus Aquilonarem. Ita Abulensis.

CORAM DOMINO, — in altari Domini, vel coram tabernaculo Domini, ubi videtur esse quasi domus Dei. Ita Abulensis.

ubi constituitur ut loquar ad te. — Hinc patet

Deum non tantum respondisse ex propitiatorio, quod erat in Sancto sanctorum, sed etiam ad ostium tabernaculi, q. d. Equum est ut ubi ego praesentem me exhibeo, et ubi loquor, ibi mihi offeratur jure sacrificii, ut in publico quasi fructum sacrificii assignem meam praesentiam et colloquium. Sic ante oraculum et Sanctum sanctorum, jussit Deus adolere jure thymiama, scilicet semel mane, et semel vespere, idque quotidie, quia in Sancto sanctorum praesens esse, et residere videbatur super arcam, indeque dabat oracula. Ita Cajetanus (1).

43. INIQUE PRECIPIAM FILIIS ISRAEL, — scilicet per te internuntium meum. Pro precipiam, hebraice idem est verbum, quod paulo ante noster Interpres verit constituit, scilicet וְיָדַעְתִּי, quod significat primo, convenire, et constituere locum vel tempus ad conveniendum; secundo, testificari et praecipere. Hinc patet tabernaculum, quod hebraice vocatur moed (a radice וָדַע, quod Noster verit testimonii, alludere tam ad conventum Dei cum hominibus, quam ad testificationem et legem, quae in tabernaculo, puta in publico populi conventu, legebatur et proponebatur. Dicitur ergo tabernaculum primo, וְיָדַעְתִּי edut, id est testimonii, quia in eo erat testimonium, id est lex, et tabulae legis, ut patet Exodi cap. xxv, 21. Secundo, וְיָדַעְתִּי moed, id est conventus, ad quod scilicet populus ad statuta festa et solemnitates, quasi ad Deum orandum et celebrandum, Deique lege audiendam conveniebat. Vel moed, id est testimonii, id est legis, uti jam dixi. Rursum, testimonii, quia Dei praesentia et oraculis, quasi testimonio confirmatum et stabilitum erat. In tabernaculo enim, et maxime in Sancto sanctorum, sive in oraculo, Deus ostendebat et testabatur se esse praesentem, praesidem et tutorem suae Ecclesiae, sui que populi, ejus vota audiendo et exaudiendo, eum protegendo, eum instruendo, tum interius, tum exterius per vocem sacerdotum, et per vocem suam ex oraculo, etc. Ita Aleazar in Apoc. xv, 5. Ubi tamen perperam priorem expositionem a testimonii, id est legis, rejicit, solamque posteriorem hanc stabilire conatur, cum expresse Scriptura docet in tabernaculo et arca positum fuisse testimonium, id est legem, sive tabulas legis; indeque dici arcam testimonii. Exodi xxv, 21 et 22, et cap. xxxi, 18, tabulas legis vocat tabulas testimonii. Et clarum est arcam testamenti (aeque ac testimonii) sive foederis dei, non a conventu populi, sed quia conti- bat tabulas legis, quae erant conditio foederis inter Deum et populum iusti.

ET SANCIFICABITUR ALTARE IN GLORIA MEA. — Hoc est, sanctum declarabitur altare, cum gloria mea circa illud apparuerit, ac praesertim cum ignem de caelo in illud immittat octavo die con-

(1) Est in hebr. ubi vos conveniam, ut loquar ad te ibi.

secrationis sacerdotum, ad consumenda sacrificia mea, *Levit. ix, 24.* Sic « mundare, » pro mundum declarare; et « contaminare » vel « polluere, » pro contaminatum et pollutum judicare, samitur sepe in *Levitico*, ut *Levit. xiii, vers. 6, 11, 20, 23, 27, 34, 59.*

Vers. 44. 44. SANCTIFICATIO ET TABERNACULUM. — sanctum illud declarabo, et quasi sanctum a profanis tuebtor, quando miraculosa eruptione ignis vetabo in illud inferri ignem alienum, *Levit. x, 2.* Tunc etiam sanctificabo « Aaron cum filiis suis, » puta Ithamar et Eleazar, deputando et designando eos mihi in sacerdotes, eosque conservando ab in-

centio, quo consumam Nadab et Abiu, fratres eorum et sacerdotes, sed reprobandos a me, quia offerent ignem alienum.

45. ET HABITATIO IN MEDIO FILIORUM ISRAEL. — scilicet habitabo in tabernaculo meo, quod est inter filios Israel, in coram quasi in domo mea versabor, ibique presentem me exhibebo, dirigens et protegens populum meum, quem eduxi ex *Egypto*. Chaldaeus verit, *ponam presentiam divinitatis meae*, scilicet in tabernaculo et propitiatorio; hoc enim ipse et Hebraei vocant כְּבוֹדִי *sechina*, id est quietem, quod in eo quasi in sede sua Dei majestas quiesceret et resideret.

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur altare thymiamatis. Secundo, vers. 12, in censu populi jubetur quisque solvere dimidium siclum. Tertio, vers. 18, jubetur fieri labrum æneum pro lotionis sacerdotum. Quarto, vers. 23, describitur compositio unguenti, quo unguendi sunt sacerdotes et vasa sacra. Quinto, vers. 34, describitur compositio thymiamatis, quod adolendum erat in altari thymiamatis.

1. Facies quoque altare ad adolendum thymiam de lignis setim, 2. habens cubitum longitudinis, et alterum latitudinis, id est, quadrangulum, et duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso procedent. 3. Vestesque illud auro purissimo, tam craticulam ejus, quam parietes per circuitum et cornua. Faciesque ei coronam aureolam per gyrum, 4. et duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, et altare portetur. 5. Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, et inaurabis. 6. Ponesque altare contra velum, quod ante arcam pendet testimonii, coram propitiatorio quo tegitur testimonium, ubi loquar tibi. 7. Et adolebit incensum super eo Aaron, suave fragrans, mane. Quando componet lucernas, incendet illud; 8. et quando collocabit eas ad vespertinum, uret thymiam sempiternum coram Domino in generationes vestras. 9. Non offeretis super eo thymiamam compositionis alterius, nec oblationem, et victimam, nec libabit libamina. 10. Et deprecabitur Aaron super cornua ejus semel per annum, in sanguine quod oblatum est pro peccato, et placabit super eo in generationibus vestris. Sanctum sanctorum erit Domino. 11. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 12. Quando tuleris summam filiorum Israel juxta mensuram templi. Siclus viginti obolos habet. Media pars sicli offeretur Domino. 14. Qui habetur in numero, a viginti annis et supra, dabit pretium. 15. Dives non addet ad medium sicli, et pauper nihil minuet. 16. Susceptamque pecuniam, quæ collata est a filiis Israel, trades in usus tabernaculi testimonii, ut sit monumentum eorum coram Domino, et propitiatur animabus eorum. 17. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 18. Facies et labrum æneum cum basi sua ad lavandum, ponesque illud inter tabernaculum testimonii et altare. Et missa aqua, 19. lavabunt in ea Aaron et filii ejus manus suas ac pedes, 20. quando ingressuri sunt tabernaculum testimonii, et quando accessuri sunt ad altare, ut offerant in eo thymiamam Domino, 21. ne forte moriantur: legitimum sempiternum erit ipsi, et semini ejus per successiones. 22. Locutusque est Dominus ad Moysen,

23. dicens: Sume tibi aromata, primæ myrrhæ et electæ quingentos siclos, et cinnamomi medium, id est, ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta, 24. casia autem quingentos siclos in pondere sanctuarii, olei de olivæ mensuram hin; 25. faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum opere unguentarii, 26. et unges ex eo tabernaculum testimonii, et arcam testamenti, 27. mensamque cum vasis suis, candelabrum, et utensilia ejus, altaria thymiamatis, 28. et holocausti, et universam suppellectilem quæ ad cultum eorum pertinet. 29. Sanctificabisque omnia, et erunt Sancta sanctorum: qui tetigerit ea, sanctificabitur. 30. Aaron et filios ejus unges, sanctificabisque eos, ut sacerdotio fungantur mihi. 31. Filiis quoque Israel *Lees*: Hoc oleum unctionis sanctum erit mihi in generationes vestras. 32. Caro hominis non ungetur ex eo, et juxta compositionem ejus non facietis aliud; quia sanctificatum est, et sanctum erit vobis. 33. Homo quicumque tale compositum, et dederit ex eo, alieno, exterminabitur de populo suo. 34. Dixitque Dominus ad Moysen: Sume tibi aromata, stacten et onycha, galbanum boni odoris, et thus lucidissimum, æqualis ponderis erunt omnia; 35. faciesque thymiamam compositum opere unguentarii, mixtum diligenter, et purum, et sanctificatione dignissimum. 36. Cumque in tenuissimum pulverem universa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonii, in quo loco apparebo tibi. Sanctum sanctorum erit vobis thymiamam. 37. Talem compositionem non facietis in usus vestros, quia sanctum est Domino. 38. Homo quicumque fecerit simile, ut odore illius perfruat, peribit de populo suis.

Vers. 1. 1. FACIES QUOQUE ALTARE AD ADOLENDUM THYMIAMAM. — Describitur hic altare thymiamatis, in quo nullæ victimæ, sed solum thymiamam Deo incendebatur, non tantum a pontifice, sed etiam a minoribus sacerdotibus, qui ordinariæ hoc munere fungebantur, idque quotidie bis, scilicet mane et vespere, instar jugis sacrificii.

Nota primo: Altare hoc factum erat ex lignis setim inauratis, eratque longum cubitum unum, latum cubitum unum, et altum cubitos duos.

Nota secundo: Altare hoc erat in Sancto, in medio candelabri et mense, eratque obversum propitiatorio sive oraculo, quod erat in Sancto sanctorum supra arcam, sustentatum a duobus cherubim; hinc vocatur hoc altare oraculi: erat enim ita obversum oraculo, ut per aperturam quæ erat superne in pariete dividente Sanctum a Sancto sanctorum, fumus aromatum incensorum in altari thymiamatis ascenderet, et evaporaret in ipsi oraculum, ut scilicet hoc suffitu honoraretur Deus residens in oraculo.

Tertio, voluit Deus hos odores sibi adoleri, non quod odoratu thymiamatis delectetur, cum nullum habeat odoratum, uti nec nares, nec corpus; sed quia magnus inter homines censetur honor, suaves cupiam apponere vel suffumigare odores: hinc Deus, qui cum hominibus humano more agit, voluit eosdem ad sui cultum coram se adoleri. Sic omnia gentium consuetudine et ritu, Poetæ « thuris honores » vocant honores divinos, et tres Magi hæc tria munera dederunt Christo, scilicet: « aurum regi, thura Deo, myrrhamque sepulto. » Unde et nos Christiani thurificamus Deo;

inde ergo altare hoc vocatum est thymiamatis; sive, ut hebraice est, altare suffitus incensi.

Quarto, altare hoc habebat quatuor cornua, et coronam auream per gyrum: in medio habebat craticulam reticulatam, per quam faville et cineres aromatum incensorum deciderent sub altare, indeque suis temporibus eximebantur.

Quinto, habebat hoc altare quatuor annulos, per quos duo inserebantur vectes, quibus ferebatur et bajulabatur a sacerdotibus per desertum. Tropologie: Altare hoc, ait Beda, significat perfectorum vitam, qui quasi in vicina oraculi sunt positi: quia desertis infimis delectationibus, de solo regni celestis ingressu curam omnem impendunt. Unde bene in hoc altari non carnes animalium, sed sola incendebantur thymiamata: quia tales non adhuc peccata carnis, et illecebras cogitationum in se maculare opus habent, sed tantum fore orationum spiritualium, et celestium desideriorum odora menta per ignem interni amoris in conspectu sui conditoris offerunt.

Hinc altare hoc est de lignis setim, quia tales decet esse pulchros virtutibus, et ad vitia impetribiles; est etiam quadratum, quia tales sunt firmi et immobiles, ut dicant: Quis nos separabit a charitate Christi? *Secundum*, est deauratum, quia tales debent fulgere insigni charitate. Novem, teste Plinio, lib. XXXIII, cap. III, sunt excellentiæ et dotes auri, scilicet « mira generatio, splendor, pondus, facilitas materia (est enim aurum ductile in tenuissimas quasi superficies, lineas et puncta), constantia, munditia, medicina, miracula, pretium; » quæ fuse persequitur, et charitati sigillatim adaptat Alcazarus in *Apoc.*

Altare hoc erat in Sancto obversum.

Desertus tibi sibi adoleri thymiamam, etc.

Altare hoc habebat quatuor cornua auream, et craticulam. Item quatuor annulos et duas vectes. Tropologie altaris hoc significat perfectos.

Singulis proprietatibus altaris perfectis applicatur. Primus Secundus.

Tertio. cap. 13, notat. 42. *Tertio*, hi habent cubitum longitudinis et latitudinis, quia æquam servant longanimitalatem in quibusvis adversis undecumque immissis, quia in omnibus unum cogitant, id est Deum, a quo sibi hæc immitti sciunt, et pro eius honore et voluntate omnia libenter perpetuantur; habent et duos cubitos in altitudine, quia tam corpore quam mente in celestia feruntur, dicuntque cum Psalme, *Psalms*. LXXXIII: « Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum »

Quarto. *Quarto*, hi quatuor habent cornua, id est, quatuor virtutes cardinales ex altari, id est, ex ipso cordis sinu et habitu, manantes. *Quinto*, craticula est cor eorum, in quo aromata illa Deo incendantur, in quibus si quid sit cineris terreni decidit, ut pura sit oratio et laus Dei, puraque sint cordis desideria. *Sexto*, corona aurea significat coronam illis preparatam in oculis. *Septimo*, quatuor annuli cum veatibus dona sunt Spiritus Sancti, quibus ab eo iusti facile moventur, et ad præclara facinora excitantur. *Octavo*, eodem tempore offerebatur thymiana, quo et iuge sacrificium, quia hæc duo, scilicet mortificatio, quam representat iuge sacrificium sive immolatio agni, et contemplationis ardor, quem representat thymiana, jungenda sunt: unum enim sine altero esse nequit; unde *Sent.* v, ait Sponsus: « Messui myrrham quam aromatibus meis. » Ubi per myrrham mortificatio, per aromata divinus amor et contemplatio intelligitur. Quo loco

Christus Nota Christum se in passione comparare messori, tum ut significet animi lætitiã qua patiebatur, tum ut indicet copiosum passionis sue fructum, quem jam tunc patiendo quasi metere et colligere videbatur: itaque ipsa Christi passio velut quedam fuit messis fructumque collectio. Utinam cor nostrum sit altare thymiamatis, quod iuge thymiana, puta pia et crebra vota, desideria ac suspiria ad Deum exhalet! Ita S. Joannes vidit angelum accipere ignem de altari thymiamatis, et Deo offerre phialas plenas odoramentorum, que sunt orationes Sanctorum, *Apost.* VIII, 3 et 5. Hinc Urbanus IV Pontifex, explicans illud *Psal.* I, *Tunc imponent super altare tuum vitulos*: « Hæc est ara, inquit, templi sancti tui, quod sum ego, juxta quam stat angelus ad custodiam deputatus, habens thuribulum aureum in manu sua, ut cum incenso multo orationes coram te, Domine, fusas cum lacrymis representet. Hoc est altare concavum et inane, a cunctis scilicet terrenis affectibus vacuatum, quod tibi fieri mandavisti, ad reponendum cineres memoriae nostræ mortis. »

Morale « Nulli, ait S. Augustinus in *Psalms*. LXV, languescunt in orando, et in novitate conversionis sue ferventer orant; postea languide, postea frigide, postea negligenter, quasi securi sint: vigiliat hostis, dormis tu? » Idem ad *Proban*: « dicuntur, ait, fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, sed eas brevissimas, et raptim ja-

culatas: ne illa vigilanter erecta, que oranti plurimum necessaria est, per productiores moras evanescat atque hebetetur intentio. » Idem rursum: « Oratio, ait, est animæ sanctæ praesidium, angelo bono solatiũ, diabolo supplicium, gratum Deo obsequium, et penitentiae ac religionis laus tota, perfecta gloria, spes certa, sanitas incorrupta. » Idem ad *Dioscor*: « Hoc, ait, negotium plus gemitibus quam sermonibus agitatur, plus fletu quam affatu. » Nam, ut ait S. Chrysostomus, « Deus non est vocis, sed cordis auditor. »

Et S. Hieronymus in *Epist.*: « Egredientes, ait, de hospitio armet oratio, regredientibus de platea occurrat: sessione prius corpusculum ne requiescat, quam illa animam paseat. »

Et S. Isidorus, libro III *De summo Bono*, cap. VII: « Qui, ait, vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere. Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur: cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. » Et mox: « Hoc est remedium ejus qui vitorum tentamentis aestuat, ut, quoties quolibet vitio tangitur, toties orationem subdat; quia frequens oratio impugnationem vitorum extinguit. » Et rursum: « Duobus, ait, modis oratio impeditur, ne impetrare valeat postulata, si aut orans adhuc mala committit, aut si delinquent in se debita non dimittit. »

Quærit S. Basilius, libro I *Hexæm.*: « Quomodo obtinebit quis, ut in oratione sensus ejus non vagetur? » ac respondet: « Si cogitet se assistere ante oculos Domini. »

« Oratio, inquit Cassiodorus, serenat cor, abstractat a terrenis, mundat a vitiis, sublevat ad celestia, reddit cor capax et dignius ad accipienda bona spiritalia. »

Abbas Joannes dicebat: Sicut vir videns feras fugit, scanditque in arborem: ita cum veniunt prævæ cogitationes, fuge per orationem ad Dominum, et salvaberis. Nam sicut aqua extinguit ignem, ita oratio extinguit tentationem. In *Vitis Patrum*, lib. III, cap. ult., num. 208.

Alius aiebat: Orandum est ut purgata sit peccatis et passionibus anima; quia sicut in aqua turbida nihil conspicitur, ita anima turbata videre nequit Deum.

Vis exempla orantium et impetrandum? Note sunt orationes Mosis, Eliæ, Davidis et aliorum in Scriptura.

Rufinus, in *Vitis Patrum*, libro III, num. 194, narrat de Religioso psallente, quod, cum psalleret, ex ejus ore per singulos versus fax ignis egressa ascendebat ad cælum.

S. Antonius et Arsenius sæpe totas noctes orabant, et mane inveniebantur stantes in eodem vestigio, quo vespere stae coperant, intendentes in cælum; per orationem omnes diaboli tentationes et insidias superarunt.

Abbas Bessarion oravit per 14 dies continens, manibus in cælum extensis. Unde aquam maris

dulcem reddidit, ut habet Rufinus, lib. III in *Vitis Patrum*, num. 211, et lib. V, cap. XII, num. 3.

Jacobus Nisibites oratione Nisibim urbem contra Saporem defendit, omnesque ejus molitiones irritas reddidit, teste Theodoro in ejus Vita.

Publius oratione stitit diabolum emissum a Juliano Apostata, ut habetur in *Vitis Patrum*, lib. VI, cap. II, num. 12.

Simeo Stylites oratione aquam impetavit, plurimamque miraenla patravit, teste Theodoro.

Theonas Abbas oratione latrones reddidit immobiles Zacheus pestem Caesaria avergit, S. Iulianus demones ejecit.

Oratione et jejunijs septem dierum, Macarius Ægyptius ejecit demone gulosum, ut habet ejus Vita.

Est ergo oratio cum Deo colloquium, futura beatitudinis proeludium, angelorum opus, omnium difficultatum victoria, infirmo in via Dei medicina, mentis correctio, animæ fecunditas, spiritus ignitio, gaudium et jubilus.

VER. 2. QUADRANGULUM, — id est quadratum erit; habebat enim cubitum tam in longitudine, quam in latitudine. Noster ergo quadratum vocat « quadrangulum, » quia quatuor habebat cornua et angulos.

CORNUA EX IPSO PROCEDENT. — Hæc ergo cornua non erant additiã, sed ex tigillis quatuor angularibus, officio pedum fungentibus, surgebant in obelisci modum affabre elaborata. Erant ergo quasi quatuor quidam radii elegantes, sursum erecti super quatuor angulos altaris, ita ut e figuræ super quatuor angulos altaris, prodeiret et erigerentur. Ita Cajetanus, Lipomanus, Ribera et Vilalpando, apud quem vide eorum figuram et ideam pag. 336 in Fabrica templi. Lyratus tamen et Hebrei putant hæc cornua fuisse quedam pomella, in quatuor illis angulis collocata, ad pulchritudinem et decorem altaris; sed hæc pomella non sunt cornua.

Notat Abulensis, *Quest.* II, in hisce cornibus nihil fuisse appensum; sed omnia vasa pertinentia ad altare thymiamatis, fuisse apud altare holocaustorum reposita, illique appensa.

VER. 3. CRATICULAM EJUS. — Ha et Septuaginta vertunt hebreum *וְהָיָה* goggo, id est, teclum vel operimentum ejus. Craticula hæc erat reticulata, ut per ejus foramina thymiamatis, sive aromatum incensorum cinis decidens in humum sub altare decideretur. Craticula ergo hæc, cui ignis imponebatur cum thymiamate, aurea erat; reliqua pars mensæ altaris, etsi lineæ esset, erat tamen crassioribus auri laminis ita obducta, ut nullus igni ad tabulas lineas pateret accessus: licet S. Hieronymus in cap. XII *Ezech.* dicat tabulas has fuisse ex ligno allato ex paradiso, quod igne non creditur, sed eo fit purius instar amianti. Sed quis ex paradiso hoc lignum attulit? Adamne, an postea quis alius, venia impetrata a Cherubinis paradisi custodibus?

Nota: Thymiana cum igne non immediate ponebatur super hæc craticula (sic enim aurum igno fuisset liquefactum, et cinere obscuratum), sed in thuribulo cæneo, quod ipsi craticula imponebatur, ut patet *Levit.* X, 1.

FACIESQUE ET CORONAM, — limbum, vel circum similem illi, quem habuit mensa panum propositionis, de quo dixi cap. XXV, vers. 23. Corona hæc quadrata erat, uti et ipsum altare: dicitur tamen corona, quia totum altare per gyrum ambebat.

VER. 6. PONESQUE ALTARE CONTRA VELUM (quod dicitur in Sanctum a Sancto sanctorum), QUOD ANTE ARCAM PENDET TESTIMONIUM (puta ante arcam testamenti), CORAM PROPITIATORIO QUO TEGITUR TESTIMONIUM, — id est, quo tegitur area testimonii sive testamenti; est metonymia. Hinc patet altare thymiamatis non fuisse in Sancto sanctorum, uti putavit S. Augustinus, sed in Sancto, uti pluribus ostendam cap. XI, vers. 4 et 5.

VER. 8. URET THYMIANA SEMPER TENU. — Non quod toto die accendatur vel ardeat thymiana, sed quod singulis diebus mane semel, et semel vespere adolendum sit jugiter. Porro hic erat oblatio thymiamatis modus et ritus, ut recte docet Abulensis, *Quest.* VII. *Primo*, ibat sacerdos ad altare holocaustorum, ex cuius cornibus pendebat thuribulum, igniisque receptacula, indeque capiebatur unum thuribulum, atque in eo prunas ignis, quas ex altari holocaustorum accipiebat, reponerat. Deinde intrabat Sanctum, ibique accipiebat thymiana ex thuribulis, que erant supra mensam panum propositionis, illudque imponebat suo thuribulo et igni; mox hoc suum thuribulum cum igne et thymiamate ponebat super altare thymiamatis, atque ibidem adolebatur et comburebatur thymiana: quo consumpto tollebat sacerdos suum thuribulum, atque egrediens extra castra illud evacuabat, cineresque loco mundo effundebat, ac denique referebat thuribulum ad altare holocaustorum, suspendebatque rursum ex cornibus illius, unde illud susculerat.

VER. 9. NON OFFERETIS SUPER EO THYMIANA COMPOSITIONIS ALTERIUS. — « Alterius, » scilicet quam prescribam vobis vers. 34. In altari ergo thymiamatis non licebat offerre victimam, nec libare libamen, nec etiam offerre thymiana aliud, licet pretiosissimum, hominis industria compositum; sed tantum illud quod componi jubet Dominus, vers. 34.

VER. 10. ET DEPRECABITUR AARON SUPER CORNUA EJUS SEMEL PER ANNUM. — Transit hic Moses, inquit Cajetanus, ab officio quotidiano altaris hujus, ad officium anniversarium super idem altare peragendum, quod non ad minores sacerdotes, sed ad solum Aaronem, id est pontificem, spectabat; peragendum, inquam, in die expiationis, qui celebrabatur decima die mensis septimi. Illo enim die pontifex, post expiationem Sancti sanctorum,

inde regrediens ad Sanctum et altare thymiamatis, ibi precabatur pro peccatis suis, atque tingebat cornua altaris sanguine, quem ferebat secum in vasculo, quo etiam jam asperserat Sancta sanctorum, *Levit.* cap. xvi, 18, et hoc est quod hic ait: « Precabatur in sanguine (id est, per sanguinem, vel tingendo cornua altaris sanguine ejus, scilicet animalis, puta vituli et hirci), quod (animal) oblatum est pro peccato. » Fiebat enim hæc altaris lustratio per sanguinis aspersionem ad hoc, ut per eam expiaretur altare, tanquam peccatis totius populi in ejus medio erat, per totum annum commissis contaminatum, ideoque lustrandum et reconciliandum hac lustratione et expiatione.

ET PLACERET, — puta Aaron pontifex Domini.
SANGUINUM SANCTORUM ERIT DOMINO, — *q. d.* Sanctissimum erit hic ritus expiationis: sanctissimum etiam erit altare, quod sic expiatur; tam enim ad altare, quam ad ritum expiationis referri potest *sanctum sanctorum*. Ita Abulensis.

Nota: Hebræi exaggerationem, vel gradum superlativum exprimunt per nomen abstractum, vel per concretum geminatum, ut, Sanctitas est, vel Sanctum sanctorum est, id est sanctissimum est.

12. QUANDO TULERIS SUMMAM (hebraice *caput*, id est capita, id est summam capitulum) FILIORUM ISRAEL JUXTA NUMERUM, DABUNT SINGULI PRETIUM PRO ANIMABUS SUIS DOMINO: ET NON ERIT PLAGA IN EIS, CUM FERUNT RECENTI, — *q. d.* Quoties numerum inibis populi, non ex vanitate vel superbia (uti fecit David, cujus proinde numeratio sive census populi fuit peccatum, graviterque a Deo punitum), sed vel me jubente, vel publica necessitate, ut tributi, belli, aliave justa de causa: toties singuli numerati pendunt pretium pro animabus suis, quo scilicet animam, id est vitam suam a Deo quasi redimant, ut videlicet Deus eos in vita conservet, nec eis pestem plagamve aliam immittat, ex hac quasi lege et condito: nam si non redemeris te, o Hebræe, pretio, cum recensitis fueris, Dominus te quasi pravaricatorum hujus legis et pacti plaga aliqua puniet, uti fecit tempore Davidis, cum scilicet ille recensuit populum, nec tamen censum ab eo hic prescriptum accepit. Quanquam ibi et alia, videlicet superbia, fuerit culpa, uti jam dixi. Hoc ergo census pretio, ex lege hæc et quasi pacto cum Deo, redimebant Hebræi suam vitam, ut pestem aliasque lethiferas plagas evaderent, in quas incurrerant ii, qui pretium hoc census Deo et templo subtraherant. Sic et hodie qui decimas sulfurantur templo et Deo, in graves non raro incidunt plagas et calamitates, quibus depauperantur vel consumuntur.

In censu pretio redimenda erat vita a Deo.

Cur? Prima causa.

Voluit Deus in censu pretium hoc sibi a quolibet Hebræo solvi, primo, ad hoc, ut scirent et meminissent Hebræi illam populi sui multiplicationem esse a Deo, et ex promissione patribus facta; Deumque curam populi sui gerere, eum-

que quasi sibi in numerato velle habere. Hoc enim significatur tributo, quod tempore pendebatur.

Secundo, ut doceret neminem sui capitis, summe vite esse dominum, sed omnes unum habere dominum, scilicet Deum, inquit S. Cyrillus, lib. II in *Jean.*, cap. xci.

Tertio, ut per hoc temporale significaretur spirituale tributum legis novæ, quod est adorare Deum in spiritu et veritate, quod quilibet a Deo numeratus, id est Christianus, illi pendere debet. Ita S. Cyrillus.

Vespasianus Imperator idem pretium Judæis devictis indixit: « Stipendium, inquit Josephus, lib. VII *Belli*, cap. xxvii, Judæis ubique degerent, indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolum jussit, ita ut antehac Hierosolymæ templo pendebant. »

Anagogice Beda, lib. III *De Tabern.* cap. xii: Summa, ait, filiorum Israel significat summam omnium electorum, qui pretio decem obolorum, id est, observatione Decalogi, redimunt animas suas, et merentur denarium vitam æternæ, vespere, id est in fine vite, accipiendum.

13. HOC AUTEM DABIT OMNIS QUI TRANSIT AD NOMEN, DIMIDIUM SICLI JUXTA MENSURAM TEMPLI. — « Omnis qui transit ad nomen, » hebraice *omnis qui transit ad numeratos*, id est, omnis qui numeratur, sive cujus nomen recensetur, puta a vigesimo anno et supra, ut patet vers. 14; ab ea enim etate censebantur et numerabantur Judæi, quasi apti ad bellum. Unde noster Interpres, cap. xxxviii, 23, ubi primum populi censum enumerat, pretium hoc census oblatum dicit a sexcentis millibus *armatorum*, licet *armatorum* in Hebræo non habeatur: recte enim intellexit Interpres eos tantum censi, qui armis ferendis essent idonei, ac consequenter essent armati in exercitu hoc, et acie Hebræorum.

DIMIDIUM SICLI. — Siclus moneta fuit olim usitatissima Hebræis, quæ et stater dicebatur; siclus hebraice dicitur שקל *sekel*, id est appendere et ponderare significat. Prisci enim Judæi, uti et Romani, rudem massam æris, argenti vel auri ad certum pondus, vice pretii et pecunie adhibebant: postea etiam consignarunt confaruntque pecuniam signatam, sed quam justo semper appenderent pondere. Ita testatur Plinius, libro xxxiii, cap. iii, Romanos primum argenteo signato uti cepisse post Pyrrhum devictum, quod fuit anno Urbis 383, ideoque ante primum bellum Punicum; aureum deinde nummum post annos 62 censum fuisse.

Æs vero prius signatum est, scilicet apud priscos a Saturno, apud Latinos a Numa Pompilio, secundo rege Romano, qui illud, imaginibus notavit, et titulo nominis sui inscripsit, indeque a Numa numus, sive nummus nomen accepit, ait Isidorus, lib. XVI, cap. xvii, Cedrenus et Epiphanius, lib. *De Ponder.* in fine.

Tertia

Vers. 13.

Siclus 1944?

Argentum quando signatum cepit?

Et æs.

Pondus sicli erat quatuor drachmarum Atticarum, sive semuncie, teste Josepho lib. III *Antiq.* cap. ix. Argenteus ergo siclus appendebat et æquivalerat quatuor regalibus Hispanicis, puta valebat unum florem Brabanticum. Erat et aureus et aureus siclus, parvis omnes ponderis, sed pro materia inæqualis pretii. Nam drachma una auri valebat decem vel duodecim drachmas argenti: pretium enim auri est decuplum vel duodecuplum ad pretium argenti. Siclus ergo aureus valebat decem siclos argenti. Sicli consignationem describit Arias Montanus, libro *De Mensuris*: scilicet siclum in uno latere habuisse urnam cum manna, cum hæc inscriptio (per litteras priscae Samaritanas) שקל ישראל *sekel Israel*, id est siclus Israel; in altero vero latere habuisse virgam Aaronis floridam, cum hæc inscriptio: ירשלים קדשה *Jerusalem kodesca*, id est, Jerusalem sancta.

Figura.

Vide hic quam exiguum tributum, scilicet medium siclum, eumque raro pendendum, sibi deposcat Deus. Id imitentur Principes.

Constans Imperator, teste Eutropio, dicere solebat, « opes publicas melius a privatis pluribus haberi, quam intra unum principis claustrum reservari. »

Trajanus Imperator fiscum vocabat lienem, quod eo crescente reliqui artus omnes tabescent. Fabricius Romanus, Cineæ Epitrotorum legato magnam vim auri offerente, recusavit accipere dicens, « se male aurum habentibus imperare, quam aurum habere. »

In siclo sicli fuerit numerus?

JUXTA MENSURAM TEMPLI. — Multi putarunt siclum sanctuarii differre pondere et pretio a siclo communi. Alii enim censuerunt eum fuisse minore communi. Ita R. Salomon et Lyranus communi siclo dant quatuor et viginti obolos, sacro vero viginti. Alii vero opinati sunt siclum sacrum esse majorem communi. Ita Pagninus siclo sanctuarii dat quadraginta obolos, communi vero viginti. Vatablus vero, et ex eo Lipomanus et Covarruvias, lib. *De Monetis*, cap. ii, num. 9, communi siclo dant decem obolos, sacro vero viginti.

Resp. Fuisse vendentem.

Verum hæc distinctio sicli sacri et communis veteribus, puta Josepho, S. Hieronymo et aliis fuit incognita; imo æquales fuisse hos siclos patet *Ezech.* cap. xlv, vers. 12; ibi enim dicitur siclus communis habere viginti obolos, quot dicitur hic habere sacer. Ezechielem enim loqui de communi laicorum, divitum et pauperum siclo, patet ex antecedentibus. Ita Ribera in *Amos* cap. vii, num. 15 et sequent.; Vilalpando part. II *De Apparatu templi*, lib. II, cap. xxxviii.

Objectio.

Dices: Septuaginta passim hic, *Levit.* cap. xxiii, Num. iii, et alibi siclum interpretantur didrachmam; ergo hic siclus sacer minor erat siclo communi: hic enim, teste Josepho, appendebat quatuor drachmas. Unde Epiphanius siclum sacrum vocat dimidium stateris, id est sicli communis. « Siclus, inquit Epiphanius, qui et quadrans dicitur, quarta pars est uncie, dimidium

stateris, habens drachmas duas; » et paulo antea: « Libra est duodecim unciarum; uncia habet stateres duos; stater dimidium est uncie; habet autem duo didrachma. »

Respondeo: Septuaginta didrachma accipiunt more Hebræo, non Attico: didrachmum autem Hebræum fuit tetradrachmum Atticum: una enim drachma Hebræa faciebat duas Atticas. Septuaginta ergo didrachmum vocant duos argenteos Hebræos, quorum quisque duas pendebat drachmas Atticas, teste Budæo, lib. V *De Asse*: licet argenteus etiam alius fuerit major, ejusdem cum siclo et stateris valoris et pretii, scilicet valens didrachmum, ut patet ex versione Septuaginta collata cum nostra, *Gen.* cap. xx, vers. 16; ibi enim Noster vertit, *nulle argenteos*; Septuaginta vero, *mille didrachma*. E contrario *Matthæi* cap. xvii, vers. 24, tributum exterum quod publicani petebant a Christo, didrachma Atticum erit, videlicet media pars sicli; solvit enim ibi Christus unum siclum sive staterem, scilicet dimidium pro se, et dimidium pro Petro.

Dices: Si idem erit siclus sacer et communis, cur ergo hic et alibi Scriptura siclum limitat, vocatque siclum sanctuarii?

Respondeo id ideo fieri, quod in sanctuario, quasi in loco sacro et tuto, servaretur siclus justissimi ponderis, ad quem appendi possent et examinari reliqui omnes, non fraudi, puta deaurationi et diminutioni, locus pateret: sicut apud Romanos publica exstabat pedis mensura, velut prima et certissima reliquorum, et amphore mensura publica exstabat in Capitolio, de qua Priscianus:

Respondeo.

Car didrachma sicli sanctuarii?

Amphora fit, cujus vim ne violare liceret, Sacrare Jovi Tarpeio in monte Quirites.

Vocat ergo Scriptura hic siclum « juxta mensuram templi, » siclum justissimi ponderis; id patet *Levit.* cap. ult., vers. 25, ubi dicitur: « Omnis estimatio sicli sanctuarii ponderabitur » (non, computabitur, quomodo tamen dicendum fuisset, si siclus hic sacer plus valuisset), ubi Septuaginta vertunt, et *omne pretium erit mensuris sanctis, q. d.* Omnis siclus, et omne pondus ac pretium ponderabitur siclo, et mensura justissima, que servatur ad hoc in sanctuario. Ad Epiphanium respondeo, eum memoria esse lapsam, vel in codice ejus irrepressis mendum: nam aperte Epiphanius contradicit Septuaginta, qui didrachmum vocant staterem vel siclum.

SICLUS VIGINTI OBOLIS HABET, — Judæicos scilicet: nam Atticos habebat quatuor et viginti; tot enim obolos efficiunt quatuor drachmæ Atticæ, quas valet siclus. Erat ergo obolus vigesima pars sicli, id est flori Brabantici, qui valet viginti stateres; obolus ergo erat staterus, et siclus valens viginti obolos, valebat viginti stateres (1).

Obolus erat sicli staterus.

(1) Pro obolis in hebr. est פרוטין, quod proprie fabam stiviam videtur significare, deinde indicat pondus mi-

Tropologiae Radulphus, lib. III in Leoit. cap. viii: Dimidium sicli, ait, sine denarius obolorum significat integritatem fidei. Hic debet habere mensuram templi, quia non hereticorum, sed sanctorum Patrum doctrinae conformis sit oportet. Est dimidium, quia licet totum habeat quod humanae salutis necessarium est, tamen ad plenitudinem visionis Dei non pertingit: in hac nec pauperi, nec diviti quicquam detrahare licet.

15. DIVES NON ADDET AD MEDIUM SICLI, — ut scilicet ex siclis constet populi numerus; secundo, ut diviti non detur occasio superbiae, ac despicendi pauperem contribulem suum; tertio, quia una est anima omnium hominum, sive Cresus fueris sive Ierus; quarto, quia apud Deum non plures sunt divitiae quam paupertas; quinto, quia aequae pretiosa est Deo uniuscuiusque vita et anima, utpote pro quibus singulis redimendis, Dei Filius pretiosum sanguinem in ara crucis effudit; sexto, quia homo, quicumque ille sit, aequus Deo, quantum in se est, agere debet gratias, sive divitias ab eo accepit, sive laboret inopia: cuius aequitatis speculum fuit S. Job, qui e ditissimo factus pauperimus, gratias Deo rependens: « Dominus, inquit, dedit, » munificum se et liberalem ostendens; « Dominus abstulit, » quod suum erat, cum mihi minus proficuum fore iudicasset. Ob vitam ergo et animam, ab eo inter tot mortis pericula servatum, dabo ei didrachma sacerum, pretium animae meae, scilicet laudem et gratiarum actionem, dicens: « Sit nomen Domini benedictum. »

16. SUSCEPTANQUE PECUNIAM TRADES IN USUS TABERNAICULI. — Magni erant sumptus tabernaculi, et majores fuerunt templi, in fabrica tam ampla, in aedibus et vestimentis tot millibus sacerdotum et Levitarum, in victimis, in comportandis lignis, aqua, etc. Unde tradunt Hebraei, singulis annis in festo expiationis factam esse hanc medii sicli a singulis collectionem. Ita Lipomanus.

UT SIT MONUMENTUM (MEMORIALE) CORAM DOMINO, — q. d. Dabitur hoc census pretium, puta dimidium sicli, templo et Deo, ut per hoc Deus vestri recorderetur, sitque vobis propitiis.

18. FACHS ET LABRUM AENEUM CUM BASI SUA AD LAVANDUM. — Pro labrum hebraice est *לָוִי*, id est concha; Septuaginta, *lavaria*, quasi dicant lavatorium, *לָוִי* *עִוָּן*, id est a lavando. Erat enim hoc vas factum ad aquam continendam, qua lavarentur primo, sacerdotes, antequam ad sacra accederent; secundo, partes victimarum qua immolabantur. Ita Abulensis et Lipomanus. Hinc lanium Hebraeorum aequale quatuor granis ponderis Parisiensis. Quam pluribus antiquis gentibus *siliqua* (Graecis *καρπίδιον*) fuit ponderis manui exemplar naturale (ad id enim egregie apta est silique faba, quippe magnitudine et pondere semper prope eadem), Michaelis conjicit, eadem ex re etiam Hebraeorum minimum pondus nomen accepisse, praesertim quum faba silique in Palestina valde frequens esset. Plura vide in Eisen Schmidii *de mensuris et ponderibus* libro, p. 22. Juxta Allioi siclus valebat circiter gall. 1 fr. 80 c.; paulo pluris, juxta alios.

Tropologiae.
Vers. 15.
Fretum
equale
in censu
solvent
dites et
pauperes.
Prima
causa.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.
Septima.
gratias
agere
Deo de
beat di
vites et
pauperes
eodem S.
Job.

Vers. 16.
Vers. 18.

Labrum
aeneum
quod et
bas?

brum hoc positum erat inter tabernaculum sive Sanctum, et altare holocaustorum, uti sequitur; tam enim in Sancto, quam in altari holocaustorum sacra sua munia obire debebant sacerdotes, quod facere non poterant nisi prius lavarentur.

Hinc simile vas ad eundem finem fabricavit Salomon, sed majus multo, quod a capacitate ingenti *mare aeneum* est appellatum; erat enim quasi semisphaera ingens, cujus peripheria sive ambitus superior et altior erat triginta cubitorum, ita ut totum hoc vas contineret tria millia metretarum; metreta autem continet septuaginta et duo sextarios, sive congios duodecim.

Porro concham hanc, seu labrum fabricavit Moses de speculis aenei mulierum, quae exorbabant ad ostium tabernaculi *Exodi xxxviii, 8*.

Mystice, aliqui per hoc labrum et lavacrum intelligunt baptismum; sed quia hoc lavacrum erat in atrio, quod Ecclesiam significabat, non vero ante atrium vel in ejus ingressu, cui assimilatur baptismus: hinc melius cum S. Gregorio, hom. 17 in *Evangelio*, et Beda, lib. III *De Tabernaculo*, cap. ultim., per labrum hoc accipimus poenitentiam, vel poenitentiae Sacramentum. *Primo* enim labrum hoc fit ex speculis mulierum, id est ex intuitu novissimorum, et ex praeceptis Dei, in quibus se aspiciunt fideles animae, et maculas suas deprehendunt ac corrigunt.

Audi S. Gregorium: « Labrum aeneum Moyses ponit, in quo sacerdotes lavari debeant, et Sancta sanctorum ingredi, quia lex Dei prius nos lavari per compunctionem praecipit, ut nostra immunditia ad penetrandam secretorum Dei munditiam non sit indigna. » Subdit deinde cur labrum hoc factum sit de speculis mulierum: « Specula quippe mulierum sunt praeccepta Dei, in quibus se sanctae animae semper aspiciunt, et si quae in eis sunt fecunditatis maculae, deprehendunt. Cogitationum vitia corrigunt, et quasi renitentes vultus, velut ex reddita imagine componunt; quia dum praecceptis Dominicis solertes intendunt, in eis procul dubio, vel quid in se celestis viro placeat, vel quid displiceat agnoscent. » Addit viri mulieres haec excubent ad ostium tabernaculi: « Quia sancta animae etiam cum infirmitate adhuc carnis gravatur, amore tamen continuo ingressum aeterni introitus observant. Moyses ergo labrum sacerdotibus de speculis mulierum fecit, quia lex Dei lavacrum compunctionis peccatorum nostrorum maculis exhibet, dum ea per quae sancta animae superio sponso placentur, intuentia nobis caecitate praecipit praebet. Quibus si diligenter intendimus, internae nostrae imaginis maculas videmus: videntes autem maculas in poenitentiae dolore compungimur; compuncti vero, quasi in labro de speculis mulierum lavamur. Est autem valde necessarium, ut cum de nobis compunctio affluerit, etiam commissorum nobis vitam zelemus. »

Lysimachus rex cum exercitum ob sitim hosti

Mystice
labrum
est poenit
entia,
id est,
Bened.

tradidisset, postquam captivus aquam accepit, et bibit: « Proh, inquit, Deum fidem, quam exiguae voluptatis gratia, quantum bonum, quantum regnum perdidit; meque ex rege servum effecit! » hoc jicat poenitens: Bone Deus, pro gula, pro venere unius quadrantis horae, quantum bonum, quantas caeli delicias perdidit, meque diaboli, mortis et inferni mancipium effeci, idque in perpetuum!

Secundo, in hoc labro lavari debent sacerdotes nostri oblaturi sacram hostiam, et alij fideles, qui etiam quodamtenus sacerdotes sunt, afferuntque vitulos laborum et manuum, laudes videlicet et sancta opera, participesque fiunt sacrae hostiae.

Tertio, ponitur hoc labrum inter altare holocaustorum, et inter tabernaculum sive Sanctum, in quo erat altare thymiamatis; quia, ut ad altare interius, puta thymiamatis, introeatur, non sufficit mortificatio exterior, sed etiam requiritur interior poenitentia, qua affectus ipsos expurgemus. Vide Riberam, lib. II *De Templo*, cap. xvii, minutim singula adaptantem.

19. ET MISSA AQUA LAVABUNT IN EA. — Ita legendum, non in eo. Nec enim in labro lavabant se sacerdotes (sic enim illud fœdassent), sed in aqua ex labro per fistulam, qua epistomio aperiri et claudi poterat, defluente. Quod ergo hebraice est, *lavabunt ex eo*, intelligit ex aqua qua ex labro per fistulam defluit. Ita Cajetanus. Sic diemur bibere vinum ex vase, id est ex poculo, quod ex vase deproptum est.

MANUS SUAS AC PEDES. — Hinc probabiliter censent Cajetanus, Lipomanus et Riberia, sacerdotes nudis pedibus in tabernaculo ministrasse (quod his faciebant in die, scilicet mane et vespere, uti superius dixi). Ad hoc enim videntur lavasse pedes, ne his sordidus tabernaculum fœderent. Si enim postea rursus pedibus induissent calceos et caligas, quid opus erat eos lavare? lotio enim haec tantum fiebat ad munditiam et decorem tam pedum, quam tabernaculi. Ejus rei symbolum jussum fuit Moses in Sina, quasi in loco sancto, collocaturus cum Deo, deponere calceamenta, *Exodi iii, 5*. Nimirum voluit Dominus haec caeremonia nudipedum, sacerdotibus docere decorem et reverentiam in cultu divino, etiam exterius, servandam esse.

Secundo, per hoc voluit eosdem admonere interna puritatis, ut meminissent sacerdotes sibi deinceps non humi, sed per aethera incedendum esse, ait Philo, lib. *De Victimis*. Id imitati sunt Gentiles in suis profanis sacris. Unde illud Hesiodi: « Illotis manibus sacra tractare est nefas. » Hinc et sacerdotes novae legis in Missa lavant manus, quia et omnes Christiani olim ingressuri ecclesiam, et communicaturi lavabant manus, tum ut puritatis internae admonerentur, tum quia manibus excepturi erant sacram Eucharistiam: eaque de causa pro foribus ecclesiae positum erat vas aquae, ad purificationem; cuius loco postea remansit vasculum aquae benedictae, positum in

Secundo.
Tertio.
Vers. 19.
Secundo
et alij
fideles
ministras
bant in
taberna
culo.
Cur? Pri
ma cau
sa.
Secunda.
Christiani
intertu
ri ec
clesiam
olim la
vabant
manus,
cur?

ingressu ecclesiae, uti ostendi I *Timoth. ii*. Quin et Pythagorae fuit dogma: « Nudis pedibus sacrificia; » quod tum alii, tum Lacedaemonii susceperunt.

Scribit et Josephus Berenicem regis Agrippae sororem, cum Hierosolyman profecta esset voti causa, rem sacram facturam idem fecisse, atque ita nudipedem ante Flori praesidis tribunal stetit. Hinc illa quoque D. Leonis in quodam de jejunio sermone exclamatio de Hebraeorum jejunio loquentis: « Habeant illi nudipedalia sua, et in tristitia vultuum ostendant otiosa jejunia. »

Nunc quoque Mauri et Saraceni templa, in quibus sacra facturi sunt, non ingrediuntur nisi calcibus depositis. Ergo Pythagoram monuisse puto, ut inter sacrificandum mundi, et mundanis relictis curis, et a saeculorum inquinamentis explati, rei divinae operam darent.

Nam et lavare pedes mystice, expurgare mentem dicimus. Qua de re et nostri Theologi mandatum Domini de pedum lotione exponunt, et simul illud, excutiendos pulveres de pedibus. Euthymius quoque « pedes » pro cogitationibus in *Psalm. lxxii* exponit: « Por pedes, inquit, cogitationes intelligit, veluti quae animae nostrae religionem, pedum instar, regunt ac sustinent. »

Nostri tamen sacerdotes celebrant calcatei, non nudipedes, tum ob castitatem et verecundiam, tum quia sunt milites et duces (quos deest esse calcateos, imo ocreatos) Christi, parati semper ad bellum contra demones, et ad evangelizandum ubique; hinc debent esse calcatei pedes in preparatione evangelii pacis, » ut ait Apostolus *Ephes. vi, 15*. Vide ibi dicta.

21. NE FORTE MORIANTUR, — ne puniam eos morte (si hanc lotionis caeremoniam a me praecceptam negligant) tanquam inobedientes et irreligiosos. Idem puta, si alias quasvis omitterent caeremonias a Deo praecipit, maxime si id fieret ex contemptu.

LEGITIMUM, — id est, lex haec vobis erit aeterna, ut jugiter eam observetis.

23. SUME TIBI AROMATA, PRIME MYRRHAE ET ELECTIVE. — Ita et Chaldaeus et Septuaginta; sed recentiores Hebraei suos codices aliter distinguunt, leguntque hoc modo: *Sume tibi aromata capitis*, id est prima et praestantissima, puta *myrrha electa*. S. Hieronymus vero, Chaldaeus et Septuaginta sic interpungunt; et vertunt, *sume tibi aromata, caput myrrhae liberae*, id est libere fluentis vel distillantae. Porro *caput myrrhae liberae* est stacte, quae est flos myrrhae (uti vertunt Septuaginta et S. Hieronymus ad *Principium*), id est lacryma myrrhae, puta liquor sponte a myrrha defluens et distillans, quae myrrha est purissima, electissima et praestantissima. Unde hebraice vocatur *caput myrrhae*, id est, id quod in myrrha est primum et praestantissimum.

Describitur hic compositio unguenti, quo un-

Vers. 21.
Vers. 23.
Unguen
tum quo

bernaculum ejusque vasa, jubeturque illud confici ex stacte, cinnamomo, calamo, casia et oleo olivarum, certa mensura hic prescripta inter se commixtis.

CALAMI. — Calamum hic odoratum, sive aromaticum intellige, ut patet ex Hebræo, Chaldeo et Septuaginta, de quo Theophrastus, lib. IX *Histor. Plant.* cap. VII; Plinius, lib. XII, cap. XXII; Galenus, lib. VIII *Med. simplic.*; Dioscorides, lib. I, cap. XVII.

Vers. 21. 21. CASLE QUINGENTOS SICLOS IN PONDERE SANCTUARIUM. — *g. d.* Siclum hic accipio illius ponderis cujus erat siclus sanctuarii, sive siclum qui tanto sit pondere, quantum appendit siclus sanctuarii, non quod is communi siclo sit major, sed quod ipse justissima sit mensura, uti dixi vers. 43.

Neque enim necesse est ponere cum ARIA Montano, alium hic siclum ponderis, diversum a siclo monete, quasi siclus hic fuerit genus ponderis, quod monete sicli non fuerit æquilibrium, sed diversum ab eo pondus habuerit: nam Scriptura hujus veritatis sicli nullam dat significationem. Quare verisimilius est Hebræos pondus monete sicli ad alias etiam res transtulisse: ut et nos subinde in familiaribus phrasibus, dum res raras et pretiosas dicimus appendere duos, tres aut quatuor regales; presertim quia prisca utebantur moneta, verbi gratia, siclo non cuso, sed ad pondus appenso, eoque merces et res suas appretiant, ut dixi vers. 43. Siclus ergo sui origine, uti et etymo, mensura erat ponderis, eoque ac monete.

Vers. 26. 26. ET UNGES EX EO TABERNACULUM TESTIMONII. — Hebræice *moed*, id est conventus vel testimonii, de quo dixi cap. præced. vers. 43.

Vers. 29. 29. ERUNT SANCTA SANCTORUM. — erunt sanctissima ex hac consecratione.

QUI TETIGERIT EA, SANCTIFICABITUR. — *g. d.* Contactu vasorum sanctorum sanctificabitur ille qui ea tangit, inquit R. Salomon: sed hoc falsum esse ostendi cap. XXIX, vers. 37. « Sanctificabitur ergo, id est sanctificari debet, ita ut si sit immunus, expiet se aqua lustrationis, de qua *Levit.* XIV, et *Num.* XIX, antequam altare vel alia vasa sancta tangat, inquit Abulensis (1).

Vers. 33. 33. HOMO QUICUMQUE TALE COMPOSUERIT, ET DEDERIT EX EO, ALIENO, EXTERMINABITUR DE POPELO SUO. — « Alieno, » id est alicui qui non est sacerdos, vel generis sacerdotalis: uti enim prius vetuit, ne quis in suum usum tale unguentum sacerdotale componat, ita hic vetat ne id fiat in usus alienos. Ita Augustinus, *Quest.* CXXXV.

Vers. 34. 34. SUME TIBI AROMATA, STACTEN, etc. — Sicut vers. 23 descripsit compositionem unguenti, quo ungerentur sancti sacerdotes, et vasa sacra: ita hic describit compositionem thymiamatis, quod adolendum erat in altari thymiamatis. Jubet ergo thy-

miamia hoc confici et commisceri ex stacte, onycha, galbano et thure. Sicut enim Deus voluit victimis anthropopathis; ita voluit et rescari odoribus, itaque placari, quia ira et indignationis indicium est in naribus. Unde *Job* cap. XLII, vers. 41, dicitur: « De naribus ejus procedit fumus; » nares autem mulcentur suavi odore. Unda hic placationis aptum est symbolum. Ita Arias Montanus et Alcazar in *Apocal.* cap. V, vers. 8, notat 3.

Nota primo: Stacte est lacryma myrrhæ, uti dixi vers. 23.

Secundo, Galbanum succus est, ait Dioscorides, libro III, cap. LXXXI, ferule nascentis in Syria, quem nonnulli metopium vocant: maxime laudatur cartilagineum et pingue (unde forte hebræice vocatur חלבנא *chelbana*; חלב *cheleb* enim significat pinguedinem); galbanum menses et partus trahit vel appositum, vel suffutum; adversatur toxicis, necat serpentes, devoratur ad tussim veterem, difficultatem spirandi, aliasque sedandas. » De galbano scribit et Plinius, lib. XII, cap. XXV, et lib. XXIV, cap. V, et Galenus, lib. *Simplic. medicam.* Addit Scriptura et requirit, ut galbanum sit *boni odoris*, hebræice סמים טובים *sammim*, id est aromaticum, ut selectum significet et odoratum. Nam Dioscorides asserit galbanum esse gravis odoris; et Plinius ait galbanum fetere, et castoreum olere: quod forte intelligit de partibus galbani magis terrestribus, non vero de subtilioribus, uti statim dicam de onycha, ideoque nos ter Interpretis addit « *boni odoris* » (2).

Tertio, onycha, inquit Glossa, est ostrea parva, redolens instar unguis humani; eundem quatuor onycham esse illam, quam Dioscorides unguem odoratum vocat, lib. II, cap. VIII; dicitque esse conchylii tegumentum in nardiferis India paludibus, ideoque suavem spirare odorem, eo quod conchyliis inibi nardi pabulo veseant: odoris gratia suffitur onycha, sed nonnihil castoreum olet; intellige cum Mathiolo, si partibus ejus tenuibus odoratis exhalatis, testa relicta cremetur: nam alioqui de onycha sic canit Propertius:

Et crocino nares myrrhæus ungit onyx.

Onycham pharmacopei vocant blattum Byzantium, teste Amato et Mathiolo in *Dioscoridem*.

Tropologie S. Gregorius, lib. I *Moral.* XXXIX: « Thymiamata, ait, ex aromaticis compositum facimus, cum in altari boni operis virtutum multipliciter redciemus. » Atque commode per thus religionem orationemque acceperis, per stactem mortificationem, per galbanum (utpote calidum et pingue) charitatem et misericordiam, per onycham (utpote colore similem ungui, et odore nardo) castitatem.

(2) Alii vertunt acris odoris, dicuntque galbanum suffutum sacro illo admistum fuisse, ut aromatum aliorum odorem aceret.

(1) Vers. 32. Pro ungetur in hebr. est יסך, id est unget, scilicet qui uncturus est. Cf. *Gen.* I, 26.

hinc symbolice, S. Basilius in cap. I *Isaia*, ante medium: Thymiamata hoc, inquit, est corporis sanctimoniam per temperantiam, et frenum rationis in corpus, quod quatuor elementis constat: stacte ad aquam refertur, thus ad aerem, onyx ad terram, ob ariditatem, galbanum ad ignem, ob calorem præferendum. Hæc ergo inter se contemperat et moderat sanctimoniam, quasi thymiamata sanctorum. Maxime vero thymiamata est oratio.

Ad hoc thymiamata alludens S. Joannes, *Apoc.* V, 8, ait sanctis illis quatuor animalibus datas fuisse « phylaxas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum; » et capite VIII, versu 3: « Data, ait, sunt illi incensa multa. »

Ubi nota: Orationes Sanctorum comparantur hic suffutis, non cuivis, sed odoramentorum. Primo, quia oratio instar thuris sursum ascendit, *Psal.* cxi: « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. » Secundo, quia sicut thus est odoratum, ita orationes Sanctorum Deum oblectant. Tertio, uti thus foetorem, ita oratio peccatum abigit, Deique iram mitigat. Quarto, thymiamata fiebat ex aromaticis contusis: sic oratio ex animo mortificato et humili procedere debet. Quinto, thymiamata in igne adolebatur: ita oratio in igne tribulationum exardescit. Unde *Cantic.* IV ait Sponsa: « Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris (1). »

Vers. 35. 35. FACIESQUE THYMIAMATA, etc., MIXTUM DILIGENTER, ET PURUM, ET SANCTIFICATIONE DIGNISSIMUM. — Hebræice, in sanctificationem, *g. d.* Facies thymiamata tam bene, pure et diligenter commixtum et compositum, ut dignum sit quod Deo sanctificetur, id est adoleatur, offeratur, incendatur (2).

Vers. 36. 36. CUMQUE IN TENUISSIMUM PULVEREM UNIVERSA CONTUDERIS, — ut perfectior fiat commixtio, indeque odoratus thymiamata.

Tropologie S. Gregorius, in fine lib. I *Moral.*: « In tenuissimum, inquit, pulverem aromata universa conterimus, cum bona nostra, quasi in pilo cordis, occulta discussione tundimus, et si veraciter bona sint, subtiliter retractamus. » Hinc apud veteres, cor in thuribulo positum hieroglyphice significabat orationes precesque puro, humili, contrito et ardenti corde prolatas ad Deum, inquit Pictorius, *hieroglyphico* 34.

POSERIT EX EO (thymiamata) CORAM TABERNACULO TESTIMONII, — puta in altari thymiamatis, quod

est coram vel ante tabernaculum testimonii, id est, ante Sanctum sanctorum. Duplex enim erat quasi tabernaculum, ob duas ejus partes: unum vocabatur Sanctum, alterum Sanctum sanctorum; de secundo hic loquitur Scriptura (3).

In quo loco (puta in tabernaculo jam dicto, id est, in Sancto sanctorum) APPAREBO TIBI. SANCTUM SANCTORUM (id est sanctissimum) ERIT HOC THYMIAMATA.

38. HOMO QUICUMQUE FECERIT SIMILE (thymiamata) UT ODORE ILLIUS PERFRUATUR, PERIBIT DE POPULIS SUIS. — Hebræice est, *excindetur de populis suis*, quia scilicet Deus illum, ut inobedientem et sacrilegum, occidet plaga aliqua hujus vite, aut certe in gehema æternaliter illum poniet. Sic enim e contrario « aggregari ad populum suum » significat jungi consortio Sanctorum et Beatorum. Vetuit Dominus sub tam gravi pena ne quis in usus profanos adhibeat compositionem thymiamatis, ad hoc, ne res sacra et res templi profanarentur, aut Ecclesiasticum ministerium vilesceret et contemneretur.

Insuper voluit eos mollitiem unctionis dedocere; hæc enim sacra non ad mollitiem, sed ad symbolum et significationem sacram, atque ad reverentiam sacerdotii adhibebatur.

Idem monerunt Centiles, Socrates aiebat unguenta relinquenda feminis; in juvenibus nullum unguentum melius olere, quam oleum quo inter exercendum utebantur. Nam Amarcino, aut foliato, prolium idem olent servus et ingenuus. Rogatus quid senes olere deceat: Probitatem, inquit. Rogatus ubi hoc unguentum venderetur? recitavit Theophrastus carmine:

Ἐχθρὸν αὐτὸ γὰρ ἀπὸ ἰσθμῶ δὲ δέξεται.

Qui bonus est, ab eo bona discit.

Hujus generis quedam congerit Xenophon in *Convivio*; Erasmus, lib. III *Apophth.*

Idem quum taxaret unguentis delibutos, Phædon interrogatus quisnam adeo unguentis delibutus esset? respondit Aristippus: « Ego, ait, infelix: sed me multo infeliciores Persarum rex. At te vide, inquit, ut quemadmodum hæc parte nullo ceterorum animalium est superior, ita nec hominum ullo sit præstantior. » Quo dicto sensit unguentis et odoribus hominem nihil fieri meliorem, cum et equis balsamo oblitus, idem oleret quod rex: et mendicis unguento simili delibutus non minus bene oleat quam summus pontifex. Laertius, lib. II.

Anacharsis oleum dicebat esse venenum insaniam gignens, eo quod athletas videret unctos in se invicem insanire. Nec olis usum, ut arbitror, noverant Scythæ, ut quod nec apud illos proveniret, nec aliunde importaretur. Athletæ

(3) In hebr. est, *coram lege*, id est, arce, in qua tabula legis reposita erant, ex adverso.

(1) Pro *aqualis ponderis* hebr. est ad litteram, *solum in solo erit*, quod ab interpretibus varie explicatur. Alii, ut Vulgatus; alii, *partim*, ut speciem species excipiat, id est, accurate et distincte. Nec improbabili est Aben-Esra sententia, verba hebræa hoc velle, unumquodque aromatum seorsim comminuendum, ac postea omnia inter se miscenda fuisse, idque, quia ex aromaticis quædam facilius, quædam autem difficilius comminuantur.

(2) Pro *mixtum diligenter* hebr. est *saltum*.

non pugnant nisi uncti : putant enim corpus fieri robustius ; ac Scythia simulabat se credere illis oleum esse causam insanie. Laertius, libro I, cap. ix.

Diogenes nactus unguentum, eo pedes inunxit præter morem publicum. Id demirantibus dixit : Quoniam unguentum capiti infusum exhalatur in aerem ; a pedibus autem ascendit ad nares. Similiter alius reprehendit publicam consuetudinem, qua coronas capiti imponunt, cum magis conveniat infra nares ponere, quod fragrantie vapor non tam descendat, quam ascendat. Laertius, lib. VI.

Idem, cuidam habenti capillos unguento delibutos : « Cave, inquit, ne capitis suaveolentia vite malevolentiam adducat ; » nam Græcorum vocum iucundam affinitatem utemque reddere studimus, *καλὴν* et *δουλιαν*. Unguentum enim in viro arguit vite molliem ; fama porro velut

odor est hominis. Simile quiddam dixit Martialis :

Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.

Ita Laertius, lib. VI.

Idem aiebat faciles esse deos ad donandum hominibus vitam ; cæterum hanc ignorari ab his qui querunt unguenta. Laertius, ibid.

Lycurgus unguenta eiecit e republica tanquam olei corruptelam ac perniciem. Nam oleum, inquit, odoribus vitiatum nullum habet usum, nec ad esum, nec ad membrorum unctionem ; atque dum rem necessariam ad delicias corrumpunt, fit ut minor sit copia. Plutarchus in *Lacon. apophtheg.*

Flavio Vespasiano quum adolescens quidam gratias ageret pro impetrata prefectura, quoniam unguento fragrabat, et nutu contemptus est, et graviter increpitus : « Mallem, inquit Vespasianus, allium oboluisse. » Mox et litteras concessas revocavit. Suetonius in ejus Vita.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Beseleel et Ooliab designantur a Deo architecti tabernaculi; secundo, vers. 13, Deus iterat et inculcat cultum sabbati; tertio, vers. 18, Deus Mosi dat duas tabulas legis lapideas.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen dicens : 2. Ecce, vocavi ex nomine Beseleel filium Uri, filii Hur, de tribu Juda, 3. et implevi eum spiritu Dei, sapientia, et intelligentia, et scientia, in omni opere, 4. ad excogitandum quicquid fabrefieri potest ex auro, et argento, et ære, 5. marmore, et gemmis, et diversitate lignorum. 6. Dedicque ei socium Ooliab filium Achisamech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi posui sapientiam ut faciant cuncta quæ præcepi tibi, 7. tabernaculum federis, et arcam testimonii, et propitiatorium, quod super eam est, et cuncta vasa tabernaculi, 8. mensamque et vasa ejus, candelabrum purissimum cum vasis suis, et altaria thymiamatis, 9. et holocausti, et omnia vasa eorum, labrum cum basi sua, 10. vestes sanctas in ministerio Aaron sacerdoti, et filiis ejus, ut fungantur officio suo in sacris. 11. Oleum unctionis, et thymiana aromatum in Sanctuario, omnia quæ præcepi tibi, facient. 12. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens : 13. Loquere filiis Israel, et dices ad eos : Videte ut sabbatum meum custodiat; quia signum est inter me et vos in generationibus vestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico vos. 14. Custodite sabbatum meum ; sanctum est enim vobis : qui polluerit illud, morte morietur : qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui. 15. Sex diebus facietis opus ; in die septimo sabbatum est, requies sancta Domino. Omnis qui fecerit opus in hac die, morietur. 16. Custodiant filii Israel sabbatum, et celebrent illud in generationibus suis. Pactum est sempiternum. 17. Inter me et filios Israel, signumque perpetuum. Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, et in septimo ab opere cessavit. 18. Deditque Dominus Moysi, completis hujusmodi sermonibus in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei.

Vers. 2. 2. VOCAVI EX NOMINE BESELEEL, — *q. d.* Ego Deus nominatim præ cæteris omnibus delegi et desig-

navi Beseleel, ut ipse fabricet tabernaculum, omnemque ejus suppellectilem ; per catachresin

ponitur « vocavi » pro *designavi* : qui enim ab omnibus designantur magistratus vel prefecti, solent ad hunc statum nominatim evocari ; unde Hispani eos vocant *criados*.

Hævus Beseleel. BESELEEL FILIUM URI, FILII HUR. — Hur hic avus Beseleel, videtur fuisse ille de quo cap. xvii, vers. 14, et cap. xxiv, vers. 14. Erat enim ille ex senioribus Israel, et proximus dignitate Aaroni fratri Moysi, ideoque in eo Moyses sinit genealogiam Beseleel, quasi ipse ab avo filius, cujus superius mentionem fecit, sat sit cognatus ; potuitque facile fieri, ut Beseleel etiam grandævus simul cum Hur avo suo vixerit, verbi gratia, si demus Beseleel annos sexaginta ; Hur vero centum, vel centum et decem. Negat hoc Abulensis, censensque Beseleel hoc tempore fuisse duo et novaginta annorum. Sed quis credat tam senem ad tantam et tam laboriosam fabricam fuisse delectum ?

Porro Hur hic fuit filius Caleb (non exploratoris illius celebris, qui solus cum Josue murmurantibus restitit, ut vult R. Salomon ; ille enim hoc tempore non attingerat annum 40, ut patet Josue xiv, 10), sed alterius multo senioris, filii videlicet Esron, filii Phares, filii Juda patriarchæ. Vide I Paral. ii, vers. 6, 9, 19.

Symbolice. Symbolice Strabus, sive Glossa ordinaria : « In constructione, inquit, tabernaculi mysterium Trinitatis ostenditur, sicut in baptismo et transfiguratione Christi. In baptismo enim voce sonuit Pater, et Filius baptizatus est, atque in specie columbæ Spiritus Sanctus apparuit. Pari modo hic Ooliab, qui interpretatur protectio mea Pater, Patris personam significat. Beseleel, qui idem est quod in umbra Dei, significat Spiritum Sanctum de quo dicitur : Virtus Altissimi, id est Spiritus Sanctus obumbrabit tibi. Jussio autem, id est verbum, quo tabernaculum fieri jussum est, est Filius, per quem Pater in virtute Spiritus Sancti omnia operatur. » Sancta enim Trinitas tam tabernaculum hoc materiale, quam ejus antitypum Ecclesiam, et animas sanctas sibi in templum ædificat et efformat.

Tropologicæ. Tropologicæ, « Hur » hebraice *candorem* significat, lucemque candidam, qualis est fides. « Uri » significat *ignem*, qualis est charitas. « Beseleel » significat *in umbra Dei*, qualis est spes : hæc enim in ope Dei, quasi in umbra secure requiescit. Jam hæc tria, puta fides, spes, charitas, ædificant tabernaculum, id est donum animæ, ut sit templum Dei.

Vers. 3. 3. ET IMPLEVI EUM SPIRITU DEI, — puta spiritu meo. Loquitur enim Deus more Hebræo, de se tanquam de aliquo tertio. Similis enallage personæ est vers. ult. et Gen. xix, 23, et Num. xii, vers. 6 et 8, et Amos iv, 11, et alibi. Porro spiritus Dei est qui sequitur, videlicet sapientia, intelligentia et scientia in omni opere fabrilis, a Deo data et aspirata. Est enim appositio : « Spiritu Dei (qui est) sapientia, intelligentia et scientia

in omni opere. » Vide dicta cap. xxviii, vers. 3.

6. DEDIQUE EI SOCIUM OOLIAB FILIUM ACHISAMECH. *Vers. 6.* — « Ooliab » hebraice idem est quod *tabernaculum meum*, vel *protectio mea* est Pater, scilicet celestis ; « Achisamech » idem est quod *fratres conjugum*. Illic ergo significat Apostolos virosque Apostolicos, qui per spem in Deum, Deique opem et protectionem, quam significat Ooliab, perque opem mutam et fraternam, quam significat Achisamech, ædificaverunt Ecclesiam, quæ est tabernaculum Dei. Ac nominatim, inquit Glossa : « Beseleel et Ooliab sunt Petrus et Paulus, qui duo post Christum ædificaverunt Ecclesiam Judæorum et Gentium. Beseleel enim, qui interpretatur umbra Dei, significat Petrum : nam ad tactum umbræ ejus virtute divina sanabantur infirmi, Actor. v. Ooliab, qui interpretatur protectio vel habitatio mea Pater, est Paulus, qui membris habitabat in Deo Patre omnium ; unde ait ipse Philipp. iii : « Nostri conversatio in cælis est. »

ET IN CORDE OMNIS ERUDITI POSUI SAPIENTIAM UT FACIANT CUNCTA QUÆ PRÆCEPI TIBI, — *q. d.* Peritis artificibus minoribus et inferioribus dedi etiam industriam suam et peritiam, ut ipsi juvent Beseleel et Ooliab in fabrica tabernaculi.

Disce hinc artes omnes, etiam mechanicas, esse Mechanice artes sunt dicitur Dei. dona Dei, saltem naturalia, neque in his ut suis, suaque industria inventis aut parvis, homini gloriantium esse, sed illas Deo adscribendas, ab eoque petendas, et in ejus obsequium expendendas esse. Ita Rupertus in cap. xxv Exod. in fine.

13. VIDETE UT SABBATUM MEUM CUSTODIATIS : QUIA Vers. 13. SIGNUM EST INTER ME ET VOS. — Abulensis et Lippmannus putant hic interjici mentionem sabbati hæc de causa, ne scilicet Hebræi putarent fieri sibi tabernaculum fabricare die sabbati. Verum hæc ratio angustior est, et Scriptura nullam ejus dat significationem.

Dico ergo, solius sabbati præceptum hic repetit Deus, illudque adjecta poenæ mortis denuo sancit, tum quia præcipua erat carenonialis lex hæc sabbati, recurrens singulis hebdomadis ; tum quia sabbatum erat cultus Dei maxime publicus et solemnus, unde subdit : « Quia signum est inter me et vos, » *q. d.* Quia sabbatum signum est quod vos mihi sitis populus, et ego sum vobis Deus, utpote in ejus honorem, et ob cuius obedientiam colitis septimum diem, puta sabbatum, sacro otio quasi protestantes me creatorem esse omnium, quæ sex diebus facta sunt, meque septimo hæc die ab omni opere meo cessasse, ideoque vobis annitendum est, ut illo die meus per orationem, aliisque pia exercitia in Deo quiescat, hic per gratiam, et in futuro per gloriam.

UT SCIATIS QUIA EGO DOMINUS, QUI SANCTIFICO vos, — qui scilicet vos ad cultum meum applico, mihi que quasi dico et consero per hanc testimoniam meam sabbati, ut in ea me sancte colatis.

14. SANCTUM EST ENIM VOBIS, — *q. d.* Sabbatum. *Vers. 14.*